

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Institutt for språk og kultur

Adjektivene som ikke ville dø

En masteroppgave om russiske adjektiver med -j- i stammen og deres fremtidsutsikter

Sara Emilie Nikoline Steinhaug

Masteroppgave i russisk språk og litteratur, RUS-3920, mai 2021

TAKK ...

Jeg vil med dette rette en stor takk til min veileder Tore Nettet, for hans enorme interesse for fagfeltet, hans utrolige evne til å motivere meg som student, og all den tid og innsats for å veilede meg i riktig retning.

Jeg vil rette en like stor takk til min veileder Svetlana Sokolova, for hennes utrolige entusiasme for fagfeltet, hennes intuisjon som morsmålsbruker, og for all hjelp og støtte i arbeidet med denne masteroppgaven.

Begge mine veileder har lagt ned en enorm innsats med å holde meg motivert til å fortsette selv når det har vært tungt, og jeg hadde på ingen måte kunne fullført denne masteroppgaven uten deres støtte.

Jeg vil også rette en takk til min medstudent James David McDonald for all støtte og hjelp igjennom denne perioden.

Selv om det er mange som fortjener en takk i denne sammenheng, vil jeg også understreke at eventuelle feil i denne oppgaven, ene og alene er mitt ansvar.

Sammendrag

Temaet for denne masteroppgaven i russisk språk er adjektiver med -j- i stammen, for eksempel *лучий* 'reve-' og deres overlevelsessevne i det russiske språket. Viktor V. Vinogradov antydte nemlig i 1947 at disse adjektivene manglet fremtidsutsikter, men her er vi over 70 år senere, og det kan se ut til at profetien ikke var rett.

For å finne ut om j-adjektivene har en fremtid i moderne russisk språk, har jeg i denne oppgaven gjennomført en rekke korpusundersøkelser ved hjelp av det russiske nasjonalkorpuset, RNC. Jeg undersøker hvordan adjektivene dannes, hvordan de brukes, hvilken konkurranse de har både fra andre adjektiver og genitiv-konstruksjoner, og jeg undersøker om overført betydning og faste uttrykk kan være en måte for disse adjektivene å overleve på.

I lys av funnene jeg har gjort i disse undersøkelsene, kan jeg ikke si meg helt enig i Vinogradovs antydning fra 1947. Selv om det viser seg at denne typen adjektiver ikke er spesielt produktive, finnes det fortsatt mange tilfeller der det er mulig å bruke j-adjektiver. J-adjektivene utgjør tre veldefinerte kategorier, de har funnet sin egen nisje i konkurransen med andre adjektiver, de er godt representert i konkurransen med genitiv-konstruksjoner, og de holder stand i faste uttrykk.

Jeg har ikke funnet noen indikasjoner på at vi må ta farvel med disse adjektivene med det første.

Innholdsfortegnelse

TAKK	3
Sammendrag	4
1 Innledning.....	1
1.1 Vil j-adjektivene dø? Problemstilling og bakgrunn for prosjektet	1
1.2 Oversikt over viktige delspørsmål og funn.....	1
1.2.1 Korpusundersøkelse 1	1
1.2.2 Korpusundersøkelse 2 og 3	2
1.2.3 Korpusundersøkelse 4	2
1.3 Metode og teori.....	3
1.3.1 Korpusdata	3
1.3.2 Statistikk.....	3
1.3.3 Kognitiv lingvistikk og tilgrensende felt.....	3
2 Hvordan brukes j-adjektiver?	5
2.1 Hva sier grammatikkene?	5
2.2 Fra hvilke ord dannes j-adjektiver?	7
2.2.1 Ord som viser til dyr.....	7
2.2.2 Ord som viser til mennesker.....	11
2.2.3 Ord som viser til overnaturlige vesener	14
2.2.4 Andre j-adjektiv.....	15
2.2.5 Oppsummering	15
2.3 Produktivitet	16
2.4 Frekvens og spesifikasjonsnivå	17
2.5 Kulturelt utgangspunkt	20
2.6 Kategoristruktur: Skjema, radial kategori og prototype	22
2.7 Konklusjon.....	26
3 Konkurransen med andre adjektiver.....	28

3.1	CoCoCo	28
3.2	Adjektivpar	30
3.2.1	Kasusstudie 1: Рыбий/рыбный	31
3.2.2	Kasusstudie 2: черепаший/черепаховый	35
3.2.3	Kasusstudie 3: девичий/девический.....	39
3.3	Konklusjon.....	44
4	Konkurransen med genitiv-konstruksjoner	45
4.1	Individualitet.....	46
4.2	Attributt	47
4.3	Abstrakt bruk	53
4.4	Situasjoner der kun genitiv er mulig.....	55
4.5	Konklusjon.....	56
5	Overført betydning og faste uttrykk	57
5.1	Overført betydning	57
5.1.1	Metafor og metonymi.....	58
5.2	Overført betydning/ikke-overført betydning	59
5.2.1	Stereotyper og kulturell forståelse.....	62
5.3	Faste uttrykk: Idiomer og navn.....	63
5.4	Konklusjon.....	66
6	Konklusjon	67
	Referanseliste	69

Tabelliste

Tabell 2-1: Underkategori "luft"	8
Tabell 2-2: Underkategori "land"	9
Tabell 2-3: Underkategori "sjø"	11
Tabell 2-4: Underkategori "beskjeftigelse"	12
Tabell 2-5: Underkategori "generisk"	13
Tabell 2-6: Hovedkategori "overnaturlig"	14
Tabell 2-7: Hovedkategori "annet"	15
Tabell 2-8: Mest frekvente adjektiv	17
Tabell 2-9: Minst frekvente adjektiv	19
Tabell 3-1: Adjektivpar m/frekvens og prosent	30
Tabell 3-2: Substantiver рыбий	32
Tabell 3-3: Substantiver рыбный.....	32
Tabell 3-4: Substantiver черепаший	36
Tabell 3-5: Substantiver черепаховый	37
Tabell 3-6: Substantiver девичий	40
Tabell 3-7: Substantiver девический.....	41
Tabell 4-1: Distribusjon av alle eksempler.....	45
Tabell 4-2: Bruk av attributt i generelle og individuelle kontekster	49
Tabell 4-3: Liste over attributter	51
Tabell 4-4: Total distribusjon m/individualitet, attributt og konstruksjon	53

Figurliste

Figur 2-1: Mindre enn 10 oppføringer i RNC	20
Figur 2-2: Mer enn 1000 oppføringer i RNC	21
Figur 2-3: Kategoriskjema	22
Figur 2-4: Antall medlemmer i hver kategori	23
Figur 2-5: Tekstfrekvens i hver kategori.....	24
Figur 2-6: Antall medlemmer med frekvens over 10	24
Figur 2-7: Antall medlemmer med frekvens over 100	24
Figur 2-8: Visuell fremstilling av tekstfrekvens.....	25
Figur 3-1: Skjermdump рыбий	29
Figur 3-2: Skjermdump рыбный	29
Figur 3-3: Styrkeforhold mellom adjektivparene	31
Figur 3-4: Skjermdump черепаший	36
Figur 3-5: Skjermdump черепаховый	37
Figur 3-6: Skjermdump девичий	39
Figur 4-1: Distribusjon av alle eksempler	45
Figur 4-2: Distribusjon av individualitet totalt.....	46
Figur 4-3: Distribusjon av individualitet og generell bruk.....	46
Figur 4-4: Chi-kvadrat-test individualitet	47
Figur 4-5: Distribusjon av attributt totalt	48
Figur 4-6: Chi-kvadrat-test attributt	49
Figur 5-1: Distribusjon overført betydning	59

1 Innledning

1.1 Vil j-adjektivene dø? Problemstilling og bakgrunn for prosjektet

Temaet for denne masteroppgaven i russisk språk er adjektiver med -j- i stammen, for eksempel *лисий* 'reve-', og deres overlevelsessevne i det russiske språket. Dette prosjektet startet etter å ha lest Tatjana V. Šmelevas artikkel *Притяжательные прилагательные: почему не сбывается виноградovsky прогноз?* fra 2008. Viktor V. Vinogradov antydet nemlig i sin bok *Русский язык. Грамматическое учение о слове* fra 1947 at possessive adjektiver mangler fremtidsutsikter. Šmeleva redegjør i sin artikkel for hvorfor hun er uenig i dette utsagnet, men hennes hovedfokus ligger på possessive adjektiver på *-ин* og *-ов*, og bare i liten grad trekker hun inn adjektiver på *-j-*. Det er nettopp disse som fanget min oppmerksomhet, da det kan se ut til at de ikke vies så mye oppmerksomhet i faglitteratur.

Forskningsspørsmålet som denne oppgaven tar utgangspunkt i, er dermed: Vil j-adjektivene dø? For å finne ut av dette vil jeg gjøre tre ulike undersøkelser som jeg tror kan hjelpe oss på veien.

1.2 Oversikt over viktige delspørsmål og funn

1.2.1 Korpusundersøkelse 1

I kapittel 2 vil jeg undersøke hvordan j-adjektiver brukes. Dette vil jeg gjøre gjennom å finne ut hva grammatikkene sier om denne typen adjektiver, redegjøre for hva slags ord disse dannes av, og undersøke frekvensen til de ulike adjektivene i det russiske nasjonalkorpuset, heretter referert til som RNC (RNC, The Russian National Corpus, www.ruscorpora.ru). Jeg vil prøve å utforme en radial kategori og finne en prototype, og til slutt undersøke om disse adjektivene er produktive.

Jeg skal vise at denne type adjektiver hovedsakelig dannes av substantiver fra dyresfæren slik som grammatikkene foreslår. En del ord dannes av betegnelser på mennesker og yrker, og noen få dannes av substantiver for overnaturlige vesener, som grammatikkene ikke nevner. Ordene har hovedsakelig rot i Nord-Europa og har et antroposentrisk utgangspunkt – det er dyr som er viktige for menneskene som dominerer. Kategoriene «dyr» og «menneske» har høyest typefrekvens, mens «overnaturlig» og «annet» har høyest tekstfrekvens.

1.2.2 Korpusundersøkelse 2 og 3

I kapittel 3 er jeg interessert i å finne ut hvilken konkurranse det er mellom j-adjektivene og adjektiver med et annet suffiks, som er avledet av det samme substantivet, og undersøke om noen av disse har en egen nisje i språket.

Undersøkelsen min viser at j-adjektivene og konkurrentene i stor grad har egne nisjer, selv om det er en viss gra av overlapping. J-adjektivene brukes i størst grad i forbindelse med «dyret som dyr», for eksempel deler av dyret (eller mennesket). Det ville kreve en større undersøkelse av flere adjektivpar for å trekke sikre konklusjoner, men funnene i dette kapitlet gir i alle fall en pekepinn om at j-adjektivene har sine egne veldefinerte bruksområder.

I kapittel 4 vil jeg også gjøre en lignende korpusundersøkelse som i kapittel 3, men i denne omgang vil jeg undersøke hva slags konkurranse j-adjektivene står overfor med genitiv-konstruksjoner. For å finne ut av dette vil jeg undersøke tre konstruksjoner på russisk for 'hundebjef' – *собачий лай* (j-adjektivkonstruksjon), *лай собаки* (genitiv singularis-konstruksjon) og *лай собак* (genitiv pluralis-konstruksjon). Jeg vil se om det finnes generaliseringer for når man bruker de ulike konstruksjonene ved å se på faktorene individualitet, bruk av attributt og abstrakt bruk.

I konkurransen med genitiv-konstruksjon er det en stor grad av overlapping, men det finnes tilfeller der man kun kan bruk genitiv-konstruksjon og ikke j-adjektivkonstruksjon. Allikevel er j-adjektivene godt representert, noe som er godt nytt for deres overlevelse.

1.2.3 Korpusundersøkelse 4

I kapittel 5 vil jeg undersøke hvordan et utvalg j-adjektiver (*коровий* 'ku-', *кошачий* 'katte-', *собачий* 'hundee-', *волчий* 'ulve-' og *медвежий* 'bjørne-') brukes i overført betydning og faste uttrykk i russisk.

Når adjektivene forekommer i overført betydning, brukes de ofte i faste uttrykk. Slike uttrykk, som ofte brukes lenge i språket, også etter at det ikke lenger er klart for språkbrukerne hva uttrykkene egentlig betyr, vitner om at j-adjektivene er godt etablerte i det russiske språket. Samtidig kan disse uttrykkene opptre litt som «museumsgjenstander» i språket, i og med at de ikke gir j-adjektivene så mange utviklingsmuligheter. Enkelt sagt hjelper faste uttrykk j-adjektivene til å overleve, men ikke til å blomstre.

1.3 Metode og teori

1.3.1 Korpusdata

Jeg vil i all hovedsak benytte meg av korpusdata fra det russiske nasjonalkorpuset, som er en digital samling av russiske tekster bestående av mer enn 300 millioner ord. Jeg benytter meg av den nyeste versjonen av korpuset, og samler inn tre ulike datasett til mine undersøkelser. Jeg benytter også dette korpuset til å gjøre enkelte søk for å undersøke frekvensen til diverse j-adjektiver.

For undersøkelsen i kapittel 3 bruker jeg også den digitale ressursen CoCoCo (Collocations, Colligations, Corpora, <https://cococo.cosyco.ru/>) for å finne ut hvilke kollokasjoner jeg kan forvente meg med de enkelte adjektivene. Denne ressursen kan brukes til å analysere data fra ulike elektroniske korpus, bl.a. internettkorpuset «Taiga» (https://tatianashavrina.github.io/taiga_site/), som jeg har brukt i denne oppgaven.

1.3.2 Statistikk

I kapittel 4 benytter jeg meg av de kvantitative analysene chi-kvadrat og Cramer's V der det er nødvendig. Ellers er det i hovedsak kvalitativ analyse korpusdataene, da mer avanserte statistiske modeller ikke har vært nødvendig å bruke for å undersøke overlevelsesnivåen til j-adjektivene i denne omgang.

1.3.3 Kognitiv lingvistik og tilgrensende felt

I kapittel 2 vil jeg benytte meg av noen sentrale begreper og teorier innenfor kognitiv lingvistik. «Basic level category» ble introdusert av den amerikanske psykologen Eleanor Rosch (Rosch, et al., 1976; Rosch, 1978) for å forklare hvordan vi mennesker har et spesifikasjonsnivå som er foretrukket i dagligspråk. «Radial kategori», «prototype» og «skjema» er hentet fra George Lakoffs bok *Women, Fire, and Dangerous Things* fra 1987. En viktig ide i denne lingvistiske teorien er at betydninger danner nettverk («radiale kategorier») som ofte er sentrert rundt en prototype, som har forgreininger ut til de andre betydningene er den mest representative for nettverket som helhet. Av og til kan det være nyttig å formulere et «skjema», dvs. en betydning som dekker hele det radiale kategorinettverket.

I kapittel 3 benytter jeg meg av begrepet «kollokasjoner» som først ble introdusert av J. R. Firth i 1957. Kollokasjoner er, enkelt sagt, kombinasjoner av ord som dukker opp oftere enn forventet, og derfor assosieres med hverandre.

I kapittel 5 vil jeg gi en redegjørelse av «metafor» etter George Lakoffs teorier (Lakoff, 1993; Lakoff & Johnson, 1980), og «metonymi» etter å ha konsultert både Radden & Kövecses (1999) og Peirsman & Geeraerts (2006).

Det meste jeg gjør av analyser og undersøkelser i denne oppgaven, er teorinøytrale, altså ikke avhengige av noen spesifikk lingvistisk teori, selv om disse trekkes inn noen steder i oppgaven.

Siden hvert kapittel er en selvstendig undersøkelse, vil jeg beskrive metoden nærmere i starten av hvert kapittel.

2 Hvordan brukes j-adjektiver?

I dette kapittelet skal vi se nærmere på hvordan j-adjektiver brukes. For å komme i gang med denne undersøkelsen benytter jeg meg av A. A. Zaliznjaks *Grammatičeskij slovar*, og hentet ut alle eksemplene med koden <MC 6*A>¹, som er koden til adjektiver med j-stamme i denne ordboken (Zaliznjak, 1977). Totalt i denne ordboken finnes det 195 j-adjektiver, og det er disse som er utgangspunktet for undersøkelsen. Av disse 195 j-adjektivene er tre luket ut: *девичья* ‘pikeværelse’, som er en substantivert form av *девичий* ‘pike-’, *третье* ‘tredje’, som Zaliznjak også analyserer som substantivert, og *третья* ‘tredjedel’ som i *третья часть* ‘tredjedel’. Totalen i min database er derfor 192 forskjellige adjektiver. Jeg skal undersøke hva de ulike grammatikkene sier om denne typen adjektiver, se på hvilke ord disse adjektivene dannes av og studere frekvensen til adjektivene i RNC. Videre vil jeg prøve å utforme en radial kategori og finne prototypiske adjektiver, og se om det finnes produktivitet ved at det kan dannes nye j-adjektiver. I tillegg vil jeg undersøke hvordan et kulturelt utgangspunkt (forklares i seksjon 2.4) kan ha påvirket dannelsen av disse adjektivene.

2.1 Hva sier grammatikkene?

J-adjektiver er nevnt i de aller fleste russiske grammatikker og lærebøker, og det er disse som danner grunnlaget for min undersøkelse.

Terje Mathiassen klassifiserer disse adjektivene i det han kaller «gruppe 2», og presiserer at adjektivene i denne klassen er relative, og at mange av disse er avledet av artsbetegnelser for dyr (Mathiassen, 2013:85). Mathiassens «gruppe 1» består av kvalitative adjektiver, og «gruppe 3» består av possessive adjektiver. Mathiassen poengterer at «... adjektiv med stamme på -j- forekommer også utenfor dyrebenevnelsesens sfære» og trekker inn eksempler som *третьей* ‘tredje’, *бабуи* ‘kjerring-’ og *божий* ‘Guds-’ (Mathiassen, 2013:86).

I likhet med Mathiassen nevner også Charles E. Townsend at disse adjektivene for det meste er avledet av substantiver som betegner dyr, men at de også iblant formes av substantiver som betegner personer (Townsend, 1975:226). En ting Townsend presiserer, men som Mathiassen

---

¹ <MC 6*A> = <> angir at ordet bøyes etter mønsteret inne i klammene, MC står for *местоименно/существительное склонение* ‘pronominal/substantivisk bøyning’, 6 er en indeks som angir hvilke endelser ordet har, * indikerer flyktig vokal og A indikerer stammetrykk.

ikke tar opp, er at personbetegnelser som er bygget på substantiver med suffiksene *-ак, -ик, -ник* og *-щик*, er noe produktive.

At disse adjektivene er relative, som Mathiassen nevner, vil si at de beskriver hva slags forhold det er mellom adjektivet og substantivet det er avledet fra. Slike adjektiver kan forklare hvor noe kommer fra eller hva noe er laget av (Townsend, 1975:209).

Terrence Wade plasserer denne typen adjektiver som possessive, i samme kategori som ord på *-ин* og *-ов*, som brukes for å beskrive et slags eierforhold (Wade, 2011:174-75). Wade poengterer også at adjektivene i denne gruppen avledes av dyrenavn, og at noen avledes fra personer, men legger til at mange av disse adjektivene dukker opp i faste uttrykk som *волк в овечьей шкуре* 'en ulv i fåreklær' og *вид с птичьего полёта* 'fugleperspektiv' (Wade, 2011:175).

Alan Timberlake nevner j-adjektiver i forbindelse med possessive adjektiver i likhet med Wade, og poengterer kun at ordenstallet *третий* og generiske possessive adjektiver som *лисий* 'reve-' og *медвежий* 'bjørne-' har samme blandede deklinasjon som *-ов* og *-ин*, ved at de har adjektivendelser i oblike kasus, uten å utdype hva slags ord adjektivene er dannet fra (Timberlake, 2004:127).

Russkaja grammatika fra 1980 fokuserer mer på orddannelsen enn de overnevnte grammatikkene, og går dypere til verks for å forklare disse adjektivene. Hovedpoengene er omtrent de samme, at disse adjektivene motiveres av substantiver som betegner dyr og mennesker, men grammatikken fokuserer mer på selve orddannelsen, da spesielt konsonantvekslingene hvor *з* blir til *ж*, *д* blir til *ж*, *к-ч*, *х-ш*, *ц-ч* før suffikset (Švedova et al., 1980:268). Et interessant poeng denne grammatikken viser, er at suffiksene *-ий* og *-ачий* er produktive, og at i skjønnlitteratur og skriftlig språk kan det til og med sporadisk dannes j-adjektiver av substantiv som ikke betegner levende vesener, for eksempel *вопли автомобили* 'klagerop fra bil'. Her kan det være tale om personifisering. I utgangspunktet er det kun mennesker og dyr som kan komme med klagerop, og når *вопль* knyttes til en bil, blir bilen beskrevet som om den var et levende vesen som kan komme med et klagerop.

A. V. Isačenko omtaler også j-adjektiver i forbindelse med de possessive adjektivene på *-ин* og *-ов*, og forklarer at grensen mellom possessive og relative adjektiver er uskarp (Isačenko, 2003:226). Mens de possessive adjektivene beskriver et eiendomsforhold som uttrykker «individuell besittelse», beskriver ikke j-adjektiver tilhørighet til en bestemt skapning, men

som et kjennetegn på en hel gruppe. Isačenko forklarer at adjektivet *волчий* 'ulve-' ikke uttrykker at noe tilhører en bestemt ulv, men at objektet som beskrives, beskrives som noe som er karakteristisk for ulv generelt. So i de andre grammatikkene finner vi også her en beskrivelse av j-adjektivene i all hovedsak som avledninger av ord for dyr, men Isačenko poengterer også at j-adjektivene kan avledes av ord for profesjoner eller sosiale grupper for eksempel *охотничье ружьё* 'jegergevær' eller *человечий голос* 'menneskestemme' (Isačenko, 2003:227). Isačenko poengterer også, i likhet med Timberlake, at j-adjektivene skiller seg fra andre type myke adjektiver i russisk, ved at hankjønnsordene får bløtt tegn, *ь*, før endelsen i oblike kasus (Isačenko, 2003:228).

Русская корпусная грамматика er den eneste grammatikken som snakker om variasjon med andre typer adjektiver (Kustova, 2018). Her poengteres det at mange av j-adjektivene kan danne par med andre adjektiver, som har hver sine spesialiseringer. Dette vil jeg gå nærmere inn på i kapittel 3.

Townsend og Švedova et al. skiller seg noe fra de andre grammatikkene ved at de bruker flere eksempler av j-adjektiver for å forklare hvordan disse adjektivene dannes, mens Wade, Mathiassen og Timberlake har til felles at de benytter seg av flere av de mest frekvente adjektivene for å gi sin forklaring, som *третий* 'tredje', *божий* 'Guds-' og *лисий* 'reve-'. Isačenko gir en mer grundig gjennomgang av j-adjektivenes deklinasjon. Alle grammatikkene fokuserer på at j-adjektivene dannes av dyrenavn og til dels navn på personer, men det kan tenkes at de på denne måten utelater en stor andel av adjektivene, som vi skal se nærmere på senere i kapittelet. Ingen av grammatikkene går mer i dybden på de lavfrekvente adjektivene, eller gir noen nærmere forklaring på hvorfor disse adjektivene dannes av de ordene de gjør. Dette er noe av det som skal undersøkes videre.

2.2 Fra hvilke ord dannes j-adjektiver?

Jeg har delt de 192 adjektivene fra Zaliznjaks ordbok inn i fire hovedkategorier og fem underkategorier. Hovedkategoriene er «dyr», «menneske», «overnaturlig» og «annet».

2.2.1 Ord som viser til dyr

Blant eksemplene som er kategorisert som «dyr», finner vi adjektiver som er derivert fra ulike dyrebetegnelser. Dette er hovedkategorien, ifølge grammatikkene. Eksempler er *собачий* 'hunde-', *птичий* 'fugle-' og *рыбий* 'fiske-', som er derivert fra dyrene *собака* 'hund', *птица* 'fugl' og *рыба* 'fisk'. Totalt er det 123 adjektiver som er avledet av ulike

dyrebetegnelser, og disse er delt inn i underkategoriene «luft», «land» og «sjø» for å forenkle arbeidet med å analysere disse ordene.

Underkategorien «luft» inneholder 30 eksempler, som alle betegner ulike fugler, med unntak av *стрекозий* 'øyenstikker-', som inkluderes her fordi det er snakk om et stort insekt som har vinger og kan fly.

<i>Бакланий</i> 'skarve-'	<i>Вороний</i> 'kråke-'	<i>Гагарий</i> 'lom-'	<i>Гагачий</i> 'ær-'
<i>Галочий</i> 'kaie-'	<i>Гусячий</i> 'gåse-'	<i>Индеечий</i> 'kalkun-'	<i>Индюшачий</i> 'kalkun-'
<i>Индюшечий</i> 'kalkun-'	<i>Кукушечий</i> 'gjøk-'	<i>Курий</i> 'høne-'	<i>Куричий</i> 'hønse-'
<i>Куропачий</i> 'гуре-'	<i>Курячий</i> 'kylling-'	<i>Лебяжий</i> 'svane-'	<i>Павлиний</i> 'påfugl-'
<i>Пеликаний</i> 'pelikan-'	<i>Перепелячий</i> 'vaktel-'	<i>Петуший</i> 'hane-'	<i>Птичий</i> 'fugl-'
<i>Селезений</i> 'andrik-'	<i>Скворечий</i> 'stær-'	<i>Совий</i> 'ugle-'	<i>Соколий</i> 'falke-'
<i>Сорочий</i> 'skjære-'	<i>Стрекозий</i> 'øyenstikker-'	<i>Утячий</i> 'ande-'	<i>Фазаний</i> 'fasan-'
<i>Цыплячий</i> 'kylling-'	<i>Щеглячий</i> 'stillist-'		

Tabell 2-1: Underkategori "luft"

De ulike fuglene i denne underkategorien hører naturlig hjemme i nord-europeisk natur, som for eksempel *вороний* 'kråke-' og *совий* 'ugle-'. Unntakene er *пеликаний* 'pelikan-', *павлиний* 'påfugl-' og *фазаний* 'fasan-', selv om sistnevnte ble satt ut for jakt på slutten av 1800-tallet (Barth, snl.no, 2018).

Индюшачий 'kalkun-', som har sammenheng med *индюк* 'kalkun' og *курячий* 'kylling-' som har sammenheng med *кура* 'høne' er adjektiver som spesifikt er knyttet til deler av dyret, og brukes gjerne når det er snakk om matlaging, som i eksempel (1) og (2) fra RNC.

(1) «Аллочка, давай **курячи** ножки в духовке зажарим.» [Сергей Каледин. *Записки гробокопателя* (1987-1999)]

'Allotsjka, la oss steke kyllinglårene i ovnen'

(2) *Я своего кормлю отварными **индюшачьими** грудками и кашей (рис и гречка).*

[Вопросы ветеринарному врачу (форум) (2007)]

'Jeg mater min med kokte kalkunbryst og grøt (ris og bokhvete)'

Underkategorien «land» inneholder 72 eksempler, som alle betegner ulike pattedyr og reptiler som lever på land.

<i>Байбачий</i> 'steppemuldyr-'	<i>Бараний</i> 'saue-'	<i>Барсучий</i> 'grevling-'	<i>Беличий</i> 'ekorn-'
<i>Бизоний</i> 'bison-'	<i>Битюжий</i> 'arbeidshest-'	<i>Бульдожий</i> 'bulldogg-'	<i>Бычачий</i> 'okse-'
<i>Бычий</i> 'okse-'	<i>Верблюжий</i> 'kamel-'	<i>Воловий</i> 'okse-'	<i>Волчий</i> 'ulve-'
<i>Выхухольий</i> 'desman-/bisam-'	<i>Гадючий</i> 'huggorm-'	<i>Газелий</i> 'gasell-'	<i>Говяжий</i> 'okse-/storfe-'
<i>Жабий</i> 'padde-'	<i>Жеребьячий</i> 'føll-'	<i>Заячий</i> 'hare-'	<i>Ишачий</i> 'esel-'
<i>Кабаний</i> 'villsvin-'	<i>Кабарожий</i> 'moskushjort-'	<i>Кобылий</i> 'hoppe/merr-'	<i>Козий</i> 'geit-'
<i>Коровий</i> 'ku-'	<i>Кошачий</i> 'katte-'	<i>Кошечий</i> 'katte-'	<i>Крокодилый</i> 'krokodille-'
<i>Кроличий</i> 'kanin-'	<i>Кротовий</i> 'muldvarp-'	<i>Крысий</i> 'rotte-'	<i>Куний</i> 'mår-'
<i>Лисий</i> 'reve-'	<i>Лисичий</i> 'reve-'	<i>Лошачий</i> 'mulesel-'	<i>Лягушачий</i> 'frosk-'
<i>Лягушечий</i> 'frosk-'	<i>Маралий</i> 'hjorte-'	<i>Мартышечий</i> 'marekatt-'	<i>Медвежачий</i> 'bjørne-'
<i>Медвежий</i> 'bjørne-'	<i>Мерлушечий</i> 'lammeskinns-'	<i>Мыший</i> 'muse-'	<i>Носорожий</i> 'neshorn-'
<i>Обезьяний</i> 'ape-'	<i>Овечий</i> 'saue-'	<i>Олений</i> 'reinsdyr-'	<i>Павий</i> 'bavian-'
<i>Паучий</i> 'edderkopp-'	<i>Пёсий</i> 'hunde-'	<i>Поросячий</i> 'grisunge-'	<i>Прусачий</i> 'kakerlakk-'
<i>Росомаший</i> 'jerv-'	<i>Русачий</i> 'tysk hare-'	<i>Рысий</i> 'gaupe-'	<i>Сайгачий</i> 'saigaantilope-'
<i>Свинячий</i> 'grise-/svine-'	<i>Скотий</i> 'fe-/kveg-'	<i>Слоновий</i> 'elefant-'	<i>Собачий</i> 'hunde-'
<i>Соболий</i> 'sobel-/mår-'	<i>Сурочий</i> 'murmeldyr-'	<i>Сусличий</i> 'sisel-/jordekorn-'	<i>Сучий</i> 'tispe-'
<i>Тараканий</i> 'kakerlakk-'	<i>Телячий</i> 'kalve-'	<i>Турий</i> 'fjellbukk-'	<i>Хомячий</i> 'hamster-'
<i>Шакалий</i> 'sjakal-'	<i>Щенячий</i> 'valpe-'	<i>Ягнячий</i> 'lamme-'	<i>Ячий</i> 'jak-'

Tabell 2-2: Underkategori "land"

I denne underkategorien finner vi også en del eksempler som brukes spesifikt om deler av dyret, og måter de brukes på. I (3) finner vi for eksempel *говяжий* ‘okse-’ som er avledet av *говядина* ‘oksekjøtt’, og denne konteksten er det snakk om storfekjøttdeig.

- (3) *Бургеры и биточки — просто чистый говяжий фарш, сформованный в виде котлет или плоских лепешечек — жарят на сковороде или на гриле.* [Н. В. Карпова. *Письмо из Америки об американской кухне* (1999)]
‘Burgere og kjøttkaker – kun ren kjøttdeig, formet som koteletter eller flate kaker – stekes i en stekepanne eller på grillen.’

I eksempel (4) har vi to andre adjektiver som beskriver deler av et dyr, men i denne konteksten er det snakk om produkter som er laget av dette dyret. *Бараний* ‘sau-’ er avledet av *баран* ‘sau/vær’, mens *мерлушечий* ‘lammeskinns-’ er avledet av *мерлушка* ‘lammeskinn’.

- (4) *Страховой агент, высокий мужчина, с аккуратно подстриженной бородкой, в бараньей шубе и в мерлушечьей шапке, недоверчиво посмотрел на него.* [А. А. Богданов. *В борьбе за жизнь* (1913)]
‘Forsikringsagenten, en høy mann med et presist trimmet skjegg, i saueskinnsfrakk, og lammeskinnsue, så mistroisk på han.’

Медвежачий ‘bjørne-’, som har sammenheng med *медведь* ‘bjørn’, eksisterer side om side med *медвежий* ‘bjørne-’, men har kun ni oppføringer i RNC, i motsetning til *медвежий* som har 3124. Førstnevnte brukes blant annet i fire av disse oppføringene for å beskrive et bestemt våpen for bjørnejakt, nemlig en *медвежачье ружьё* ‘bjørnegevær’.

Underkategorien «sjø» inneholder 21 eksempler, som betegner ulike fiskearter og andre dyr som lever i havet eller i ferskvann.

<i>Акулий</i> 'hai-'	<i>Белужий</i> 'belugastør-'	<i>Дельфиний</i> 'delfin-'	<i>Карасий</i> 'carassius-/karpe-'
<i>Лососий</i> 'lakse-'	<i>Миножий</i> 'havlamprett-'	<i>Наважий</i> 'navagafisk-'	<i>Налимый</i> 'lake-'
<i>Нерпичий</i> 'steinkobbe-'	<i>Рачий</i> 'krepse-'	<i>Рыбий</i> 'fiske-'	<i>Сазаний</i> 'karpe-'
<i>Северный</i> 'stjernerstør-'	<i>Сёмужий</i> 'lakse-'	<i>Сивучий</i> 'sjøløve-'	<i>Сомовий</i> 'malle-'
<i>Судачий</i> 'gjørs-'	<i>Тараний</i> 'mort-'	<i>Тюлений</i> 'sel-'	<i>Черепаший</i> 'skilpadde-'
<i>Щучий</i> 'gjedde-'			

Tabell 2-3: Underkategori "sjø"

I denne kategorien finnes det mange spesifikke fiskearter. Dette kan ha sammenheng med fiske, hvor fiskere er på utkikk etter en spesiell type fisk og kanskje har egne redskaper og utstyr for fangst. De ulike fiskene har forskjellige egenskaper i form av tilberedning, smak og annen bruk. *Тюлений* 'sel-', avledet av *тюлень* 'sel', *сивучий* 'sjøløve-', avledet av *сивуч* 'sjøløve' og *нерпичий* 'steinkobbe-' avledet av *нерпа* 'steinkobbe' lever både i vann og på land, men inkluderes i denne kategorien fordi de har egenskaper som gjør dem levedyktig i vann. I likhet med de ulike fiskeartene, er dette også dyr som det i nordlige områder har vært vanlig å jakte på, og benytte seg av.

Selv om det finnes ulike typer skilpadder, noen som lever på land og andre i vann, inkluderes også *черепаший* 'skilpadde-', avledet av *черепаха* 'skilpadde' her, fordi dette gjerne brukes som en generell betegnelse av havskilpadder eller en samlebetegnelse for alle skilpadde-dyr. En ting som gjør *черепаший* interessant, er ifølge *Russkaja korpusnaja grammatika* at dette adjektivet uttrykker ulike forhold med skilpadde som et dyr, mens *черепаховый* 'skilpadde-' brukes om produkter som er laget av skilpadde (Kustova, 2018). Dette konkurranseforholdet kommer jeg tilbake til i kapittel 3.

2.2.2 Ord som viser til mennesker

I hovedkategorien «menneske» finner vi ulike adjektiver som er derivert fra for eksempel ulike yrker, som *мельничий* 'møller-' som er avledet av *мельник* 'møller', eller

personbeskrivelser som *девичий* 'pike-' som er avledet av *девица* 'pike'. eksemplene i denne kategorien er delt inn i underkategoriene «beskjeftigelse» og «generisk». «Beskjeftigelse» inneholder forskjellige yrkesbetegnelser, religiøs tilknytning eller etnisitet, mens «generisk» inneholder forskjellige personbetegnelser som er knyttet til personlighetstrekk, slektskapstermer eller modenhet (barn, voksen, gammel).

Underkategorien «beskjeftigelse» inneholder 47 eksempler:

<i>Батрачий</i> 'gårdsgutt-'	<i>Возничий</i> 'kusk-'	<i>Вражий</i> 'fiende'	<i>Извозчий</i> 'kusk-'
<i>Исправничий</i> 'fogd-'	<i>Казачий</i> 'kosakk-'	<i>Княжий</i> 'fyrste-'	<i>Лесничий</i> 'skogforvalter-'
<i>Мельничий</i> 'møller-'	<i>Митрополичий</i> 'metropolit-'	<i>Мужичий</i> 'bonde-'	<i>Наездничий</i> 'rytter-'
<i>Наемничий</i> 'leiesoldat-'	<i>Наместничий</i> 'stattholder-/guvernør-'	<i>Начальничий</i> 'sjef-'	<i>Невольничий</i> 'slave-'
<i>Огородничий</i> 'grønnsaksdyrker-'	<i>Отшельничий</i> 'eremitt-'	<i>Охотничий</i> 'jeger-'	<i>Пастуший</i> 'gjeter-'
<i>Перевозчий</i> 'fergemann-'	<i>Плотничий</i> 'tømmermann-'	<i>Полковничий</i> 'oberst-'	<i>Помещичий</i> 'godseier-'
<i>Посадничий</i> 'høvding-'	<i>Постельничий</i> 'kammerherre-'	<i>Приказчий</i> 'ekspeditør-/forvalter-'	<i>Пустынничий</i> 'eneboer-/eremitt-'
<i>Рабий</i> 'slave-'	<i>Разбойничий</i> 'røver-'	<i>Раскольничий</i> 'splittelsesmaker-'	<i>Ратничий</i> 'kriger-'
<i>Ростовицкий</i> 'ågerkar-'	<i>Рыбачий</i> 'fisker-'	<i>Садовничий</i> 'gartner-'	<i>Сапожничий</i> 'skomaker-'
<i>Скомороший</i> 'klovn-'	<i>Советничий</i> 'rådgiver-'	<i>Стародевичий</i> 'nonne-'	<i>Старопомещичий</i> 'gammel godseier-'
<i>Стольничий</i> 'palastjener-'	<i>Странничий</i> 'pilegrim-/vandrer-'	<i>Схимничий</i> 'munk-'	<i>Урядничий</i> 'underoffiser-'
<i>Холопий</i> 'trell-'	<i>Чиновничий</i> 'embetsmann-'	<i>Ямщичий</i> 'kusk-'	

Tabell 2-4: Underkategori "beskjeftigelse"

I denne kategorien er det en overvekt av gammeldage eller historiske yrker og beskjeftigelser som ikke er så utbredt lenger, og en del betegnelser som historisk knyttes til mannlige yrker,

som for eksempel *постельничий* ‘kammerherre-’ som er avledet av *постельник* ‘kammerherre’, og *охотничий* ‘jeger-’ som er avledet av *охотник* ‘jeger’. Felles for mange av disse adjektivene er at de er avledet av substantiver med suffikset *-ник*, hele 28 av de 47 eksemplene har dette suffikset. I tillegg finner vi yrker som har suffiksene *-чик*, for eksempel *перевозчиный* ‘fergemanns-’ avledet av *перевозчик* ‘fergemann’, *-щик*, for eksempel *ямщиный* ‘kukse-’ avledet av *ямщик* ‘kusk’, *-ик*, for eksempel *мужиный* ‘bonde-’ avledet av *мужик* ‘bonde/mann’, og *-ак*, for eksempel *батрачий* ‘gårdsgutts-’ avledet av *батрак* ‘gårdsgutt’. Suffiksene *-ник*, *-чик* osv. setter begrensninger på andre suffikser, og det kan være på grunn av dette at denne typen j-adjektiver er noe produktive. Som nevnt i seksjon 2.1, hevder Townsend at grunnordene med denne typen suffikser er noe produktive, fordi de kan legges til substantiver som betegner yrker, og danne nye j-adjektiver av denne typen substantiver (Townsend, 1975, s. 226).

De eneste militære gradene vi finner i databasen, er *полковничий* ‘oberst-’ avledet av *полковник* ‘oberst’ og *урядничий* ‘underoffisers-’ avledet av *урядник* ‘underoffiser’, men dette kan kanskje komme av at andre militære grader ikke har suffiksene *-ник* eller *-чик*, for eksempel *майор* ‘major’ og *генерал* ‘general’, som kan se ut til å være typiske for denne typen adjektiver. På den annen side finner vi andre ord som kan relateres til krig og militære forhold, nemlig *наемничий* ‘leiesoldats-’ avledet av *наёмник* ‘leiesoldat’, *вражский* ‘fiende-’ avledet av *враг* ‘fiende’ og *ратничий* ‘kriger-’ avledet av *ратник* ‘kriger’.

Underkategorien «generisk» inneholder 15 eksempler:

<i>Бабий</i> ‘kjerring-’	<i>Бирючий</i> ‘einstøing-’	<i>Бродяжий</i> ‘landstryker-’	<i>Вдовий</i> ‘enke-’
<i>Внучий</i> ‘barnebarn-’	<i>Девичий</i> ‘pike-’	<i>Девчачий</i> ‘pike-’	<i>Девчоночий</i> ‘småjente-’
<i>Дурий</i> ‘duste-’	<i>Мальчишечий</i> ‘gutte-’	<i>Правнучий</i> ‘oldebarns-’	<i>Ребячий</i> ‘barne-/barnlig-’
<i>Старушечий</i> ‘gammelkone-’	<i>Стиляжий</i> ‘stil-/hipster-’	<i>Человечий</i> ‘menneske-’	

Tabell 2-5: Underkategori "generisk"

I denne underkategorien beskriver adjektivene en type person eller en oppførsel. For eksempel kan noe beskrives som *старушечий* ‘gammelkone-’ som i eksempel (5) eller

ребячий ‘barne-/barnlig-’, som i eksempel (6), uten at det nødvendigvis er snakk om verken gamle koner eller barn.

(5) *В ее 20 противоестественно старушечьи черты проступают на лице.* [Андрей Белозеров. *Люди до востребования* // «Волга», 2012]

‘I tjuetårene vises unaturlige gammelkonetrekke i ansiktet hennes’.

(6) — *Послушай, друг, — говорил он умоляющим, нежным, почти ребячьим голосом.* [В. П. Катаев. *Алмазный мой венец* (1975-1977)]

‘Hør, venn, sa han med en bønnfallende, mild, nesten barnestemme’

Бирючий ‘einstøings-’ er dannet av ordet *бирюк*, som ifølge *Vikislovar*’ opprinnelig betyr ‘ulv’, og brukes for å beskrive en som holder seg for seg selv, slik som på norsk hvor vi snakker om en «ensom ulv» (*Vikislovar*’, 2020).

2.2.3 Ord som viser til overnaturlige vesener

Hovedkategorien «overnaturlig» har kun fem eksempler:

<i>Божий</i> ‘gud-/guds-’	<i>Драконий</i> ‘drage-’	<i>Лешачий</i> ‘skogvette-’	<i>Навий</i> ‘dødning-’
<i>Русалочий</i> ‘havfrue-’			

Tabell 2-6: Hovedkategori "overnaturlig"

Det er kanskje provoserende for noen å plassere Gud sammen med drage og havfrue, men på den annen side kan det hevdes at Gud er noe overnaturlig som har blitt personifisert og gitt en høyere status i et religiøst tankeunivers. Uansett om man er troende eller ikke, er ikke Gud noe håndfast, men bygger på individuelle forestillinger om tro.

Dersom det dukker opp nye overnaturlige vesener, for eksempel i litteraturen, som over tid får en «fast plass» i folks hverdagsliv, kan det da tenkes at det dannes j-adjektiver dersom det er kvaliteter som kan beskrives basert på dette vesenet? Dette ville i så tilfelle være en indikasjon på at sjansene for å få dannet nye j-adjektiver er til stede. Om vi ser bort i fra Gud, er de fire andre eksemplene vesener som har vært i folketro og overtro i lang tid, og de har spesielle kvaliteter som kan overføres til andre ting. *Единорожий* ‘enhjørnings-’ kan dannes av *единорог* ‘enhjørning’, og det finnes bruk av dette adjektivet på internett, men dessverre har det ingen oppføringer i RNC. I George R. R. Martins bokserie «En sang om is og ild» (*Game of Thrones*), finnes det en borg som heter «Griffin’s Roost». som på russisk er oversatt til *Грифонье Гнездо* hvor adjektivet er avledet av *грифон* ‘griff’ (*7Королевств*, 2005-2021).

Dette vitner om at j-adjektiver for overnaturlige vesener er svakt produktive, siden det er mulig å danne nye j-adjektiver av ord for overnaturlige vesener.

2.2.4 Andre j-adjektiv

Hovedkategorien «annet» inneholder kun 2 eksempler:

<i>Третью</i> 'tredje'	<i>Четью</i> 'lesetekster'
------------------------	----------------------------

Tabell 2-7: Hovedkategori "annet"

Третью 'tredje' er et ordenstall som brukes i mange sammenhenger, og det overlever nok rett og slett på grunn av sin høye frekvens. Det har ikke noen konkurrenter, fordi det ikke er noen annen måte å si 'tredje' på i det russiske språket.

Четью 'lesetekster', derimot, er rett og slett en type tekster fra kirkeslavisk, som trolig kun finnes i den forstand at man forteller om denne typen tekster i en historisk kontekst. I RNC finner vi kun eksempler på faste uttrykk med *четы мишеи* 'lesetekster' som refererer til disse gamle kirkelige tekstene.

2.2.5 Oppsummering

Grammatikkene har et godt poeng i at «dyr» er en viktig kategori innenfor j-adjektivene, og de har også rett i at «menneske» også er en viktig kategori. Men det kan kanskje se ut til at «menneske» er enda viktigere enn man får inntrykk av når man leser grammatikkene, når vi nå har sett hvor mange j-adjektiver det finnes som faller innenfor denne kategorien.

«Overnaturlig vesen» er en kategori som er lite fremme i faglitteraturen, men denne kategorien er ikke helt uvesentlig. Eksempelet med *грифоний* som er nevnt i seksjon 2.2.3. kan tyde på at det finnes en viss produktivitet i denne kategorien, særlig når det er snakk om navn.

Diskusjonen i avsnitt 2.2. har gitt et godt bilde av kategorien «j-adjektiver» som helhet. Vi har sett hva slags ord som danner j-adjektiver, og at disse ordene inngår i forskjellige hoved- og underkategorier. Men i hvilken grad brukes disse j-adjektivene i praksis? Dette spørsmålet skal vi se litt nærmere på i avsnitt 2.4. som handler om frekvens. Men først skal jeg si litt mer om produktivitet i avsnitt 2.3.

2.3 Produktivitet

I seksjon 2.1. var jeg så vidt innom at Townsend poengterer at visse substantiver med suffikser som *-чик*, *-ник* og lignende er noe produktive, og i seksjon 2.2.3. nevnte jeg at adjektivet *зрифоний* kunne vitne om en viss grad av produktivitet, men hva menes egentlig med at noe er produktivt? Johanna Barddal har identifisert produktivitet som en sammensetning av tre forskjellige underkonsepter (Barddal, 2012:468). En type ord kan være produktive i form av regularitet, generalitet eller i form av utvidelsespotensiale, eller en kombinasjon av disse. De regelmessige formene er også gjerne generelle, og generelle igjen har ofte utvidelsespotensiale til andre deler av språket. I tilfellet som Townsend nevner, vil det trolig være generaliteten som gjør at disse suffiksene er produktive. Generelt kan disse suffiksene legges til et substantiv for å danne for eksempel et yrke, som man igjen kan danne et j-adjektiv av. I tillegg kan det se ut til at disse suffiksene setter begrensninger på andre suffikser.

For eksempel kan både *вражий* og *вражеский* dannes av *враг*, hvor sistnevnte har flest oppføringer i RNC, mens selv om det er mulig å danne *полковнический* av *полковник*, har dette kun 5 oppføringer i RNC, hvor det nyeste eksempelet er fra 1902, er det ikke en reell konkurrent til *полковничий*, som har 382 oppføringer, på nåværende tidspunkt. Dette er noe som også kan støtte opp om produktiviteten til j-adjektivene. I eksempelet med *зрифоний* ser vi kanskje en antydning til et utvidelsespotensiale innenfor ulike underkategorier av j-adjektiver. Dersom vi kan danne j-adjektiver av «nye» overnaturlige vesener, burde det være mulig å utvide mønsteret til andre områder også. Produktivitet er et tema som også vil tas opp i kapittel 5.

2.4 Frekvens og spesifikasjonsnivå

Som vi kan se i tabell 2-8, inneholde de ti mest frekvente adjektivene i RNC ett eksempel fra kategorien «annet», ett fra kategorien «overnaturlig», fire fra kategorien «menneske» og fire fra kategorien «dyr».

Ordenstallet *третий* ‘tredje’ troner kanskje ikke overraskende på toppen av hele tabellen, og dette er trolig fordi det finnes utallige tilfeller der det er nødvendig å presisere at noe er den tredje, og det finnes ingen andre måter å gjøre det på. At adjektivet *божий* ‘Guds-’ også har mange oppføringer, har en ganske naturlig forklaring. RNC inneholder mange kristne og kirkelige tekster, samt at det i mange aspekter kan være helt naturlig å kalle noe for «gudelig/gudommelig», om det er snakk om en kraft eller en følelse. *Свет божий* ‘Guds lys/verden’ i eksempel (7) er et fast uttrykk, og vi kommer tilbake til faste uttrykk i kapittel 5.

(7) Конечно, везде есть свои проблемы и не всё хочется вытаскивать на свет **божий**. [К начальству не допускать! // «Витрина читающей России». 2002.10.25]

‘Selvfølgelig, overalt finnes dine problemer, og det er ikke alt du vil skal trekkes frem i Guds lys/verden’

<i>Третий</i>	86720
<i>Божий</i>	45590
<i>Казачий</i>	8443
<i>Собачий</i>	6714
<i>Девичий</i>	5337
<i>Охотничий</i>	4863
<i>Бабий</i>	4403
<i>Птичий</i>	4215
<i>Волчий</i>	3241
<i>Медвежий</i>	3124

Tabell 2-8: Mest frekvente adjektiv

Av adjektivene fra kategorien «menneske» har vi kanskje en litt interessant fordeling her. *Казачий* ‘kosakk-’ som er avledet av *казак* ‘kosakk’, stammer trolig fra historiske tekster, da dette er en folkegruppe som ofte er referert til i ulike verk. Adjektivet *девичий* ‘pike-’ kan brukes i mange sammenhenger, om det er snakk om utseende, ting, oppførsel eller lignende. Det er også dette adjektivet som brukes når man snakker om *девичья фамилия* ‘pikenavn’. Denne beskrivelsen kan være viktig for å gi et inntrykk til leseren, og det samme kan sies om *бабий* ‘kjerring-’. Dette er en beskrivelse som kan tildeles så mangt, for eksempel *бабье лето*, en betegnelse på en uvanlig varm sommer, eller *бабья сумка* som beskriver en type veske. Det kan nok virke litt overraskende at *охотничий* ‘jeger-’ havner så høyt opp på denne listen, men samtidig kan jo dette regnes som et av de eldste yrkene som finnes, og det vil derfor være ganske naturlig at man bruker denne beskrivelsen på for eksempel ulike typer

klær, handlinger eller utstyr som presiseringen i eksempel (8), hvor det er snakk om en spesiell type kniv.

- (8) *И сейчас он опять отыскал его и спустил туда браунинг, фонарик и охотничий нож. "Ещё хорошо, — подумал он, — что не обыскали". [Ю. О. Домбровский. Факультет ненужных вещей, часть I (1978)]*
'Og nå fant han det igjen, og senket Browningen, lommelykten og jaktkniven der.
«Det er fortsatt bra, tenkte han, at de ikke har undersøkt»'

Når vi ser på de fire adjektivene som hører til kategorien «dyr», finner vi *собачий* 'hunde-', *птичий* 'fugle-', *волчий* 'ulve-' og *медвежий* 'bjørne-', som er generelle beskrivelser av ulike typer dyr. Alle fire er enkle beskrivelser av en type dyr, og i svært mange tilfeller vil det ikke være nødvendig å beskrive dyrene mer spesifikt. For å forstå dette på en mer presis måte kan vi trekke inn det språkvitenskapelige begrepet «hyponymi». Atkins og Rundell har en god beskrivelse av dette i sin bok fra 2008, der de tar utgangspunkt i kriteriet om at X er en Y, men Y ikke nødvendigvis er kun en X (Atkins & Rundell, 2008). Tenk deg at X er en irsk setter og Y er en hund. En irsk setter vil være en hund, men en hund kan være så mye annet enn en irsk setter. De generelle beskrivelsene (for eksempel hund) kan kalles «hyperonymer», mens de mer spesifikke (for eksempel irsk setter) kan kalles «hyponymer». I databasen har vi de nevnte hyperonymene *собачий* og *птичий*, men det finnes også hyponymer som er mer spesifikke enn disse, som for eksempel *бульдожий* 'bulldogg-' avledet av *бульдог* 'bulldogg' og *вороний* 'kråke-' avledet av *ворона* 'kråke'. Hvis vi anvender regelen til Atkins og Rundell, kan vi se at en bulldogg er en type hund, men en hund kan være noe annet enn en bulldogg, og en kråke er en type fugl, men en fugl kan være noe annet enn en kråke. Det er ikke så overraskende at generelle termer som *собачий* er på listen over de mest frekvente j-adjektivene, siden de er presise nok for dagligspråk, samtidig som de refererer til dyr som forekommer hyppig i dagliglivet.

I språk er det et spesifikasjonsnivå som er foretrukket i dagligspråk, og dette kalles «grunnivå». Det er dette som brukes som referansepunkt når nærmere spesifikasjoner ikke er så viktige. Den amerikanske psykologen Eleanor Rosch kaller dette for «basic level category» eller «det vanlige spesifikasjonsnivået» som kanskje kan kalle det på norsk (Rosch, 1978; Rosch et al., 1976). Hvis vi ser på dette i forbindelse med hunder, kan det faktum at hunder er en type pattedyr bli litt for abstrakt og lite relevant for en dagligspråklig fortelling, selv om kategorien «hund» omfatter mange ulike typer hunder, vil det svært ofte være unødvendig å

spesifisere nærmere hva det er snakk om. Hvilke rase det handler om, blir kanskje litt for spesifikt, og er ikke like viktig for historien. Derfor velges ofte «hund» som referansepunkt. Rosch et al. har gjort psykologiske undersøkelser av dette, og funnet at det i veldig mange situasjoner finnes et slikt normalt spesifikasjonsnivå som foretrekkes. For eksempel: Du er ute og går en kveld, og møter en mann som er ute og lufter X. Hvordan vil du beskrive X?

1. Dyr. 2. Pattedyr. 3. Hund. 4. Irsk setter.

Det er trolig naturlig å være såpass spesifikk at man presiserer at X er en hund, men dersom det ikke har noe å si for resten av historien hva slags rase X er, er det heller ikke nødvendig å spesifisere dette noe nærmere.

I motsatt ende av databasen finner vi de adjektivene som har færrest oppføringer i RNC, hvor syv av dem faktisk ikke har noen oppføringer i det hele tatt, og de tre andre kun har én oppføring hver.

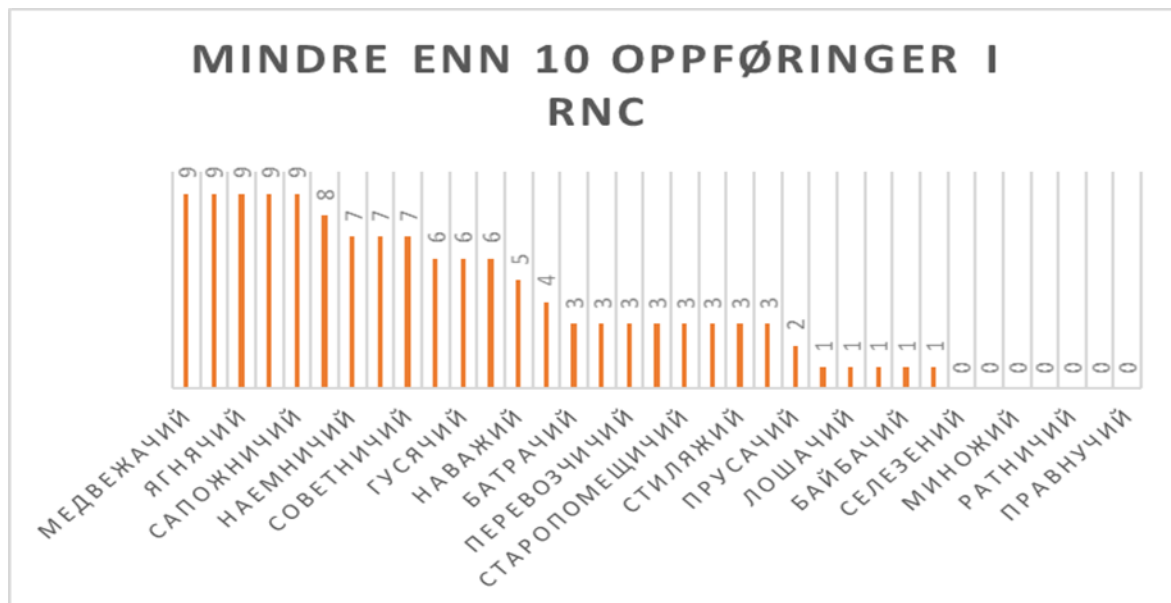
Dersom vi ser litt nærmere på disse, ser vi at alle er svært spesifikke, dvs. at de er hyponymer av mer generelle termer. Tre av adjektivene er slags spesifikasjoner av hestedyr, *битюжий* 'arbeidsheste-', *байбачий* 'steppemuldyr-' og *лошачий* 'mulesel-', mens tre andre betegner en spesifikk type fugl, *селезений* 'andrik-', *скворечий* 'stær-' og *индеечий* 'kalkun-'. *Индеечий* havner i konkurranse med *индюшачий* 'kalkun-', som er mer frekvent i RNC med 63 oppføringer. Vi finner også en spesifisering av en type fisk, *миножий* 'havlamprett-', og tre spesifiseringer av mennesker, *правнучий* 'oldebarns-',

пустынничий 'eneboer-/eremitt-' og *ратничий* 'kriger-'. Her kan det være aktuelt å diskutere om disse ordene rett og slett er for gammeldagse, eller om de er lite brukt fordi de er så spesifikke. Med utgangspunkt i mitt materiale er det vanskelig å avgjøre hvilken av disse hypotesene som har mest for seg, da jeg ikke går noe dypere inn i diakronisk språkvitenskap i denne oppgaven.

Det er til sammen 35 eksempler i databasen som har mindre enn 10 oppføringer i RNC, 20 fra kategorien «dyr» og 15 fra kategorien «menneske», og disse er illustrert i figur 2-1 under.

<i>Битюжий</i>	0
<i>Миножий</i>	0
<i>Правнучий</i>	0
<i>Пустынничий</i>	0
<i>Ратничий</i>	0
<i>Селезений</i>	0
<i>Скворечий</i>	0
<i>Байбачий</i>	1
<i>Индеечий</i>	1
<i>Лошачий</i>	1

Tabell 2-9: Minst frekvente adjektiv

Figur 2-1: Mindre enn 10 oppføringer i RNC

Dersom vi fjerner disse lavfrekvente eksemplene, sitter vi fortsatt igjen med en variert miks av adjektiver avledet både fra mennesker, dyr og andre vesener. Det er altså ikke slik at noen av kategoriene kun inneholde lavfrekvente ord.

2.5 Kulturelt utgangspunkt

Hvor frekvente eller «vanlige» noen ord er, kan ha sammenheng med hvilket kulturelt utgangspunkt språkbrukeren har. Med kulturelt utgangspunkt menes tradisjoner, oppvekst, natur og geografiske faktorer som påvirker hvordan man vurderer ting rundt seg. Hvis vi tar utgangspunkt i databasen, finner vi at mange av dyrebeskrivelsene vitner om et nordeuropeisk dyreliv. De meste frekventerte adjektivene er avledet av dyrebetegnelser som vi finner i villmarken i Nord-Europa, eller dyr som det er normalt å holde eller har vært normalt å holde som husdyr i dette området. *Волчий* ‘ulve-’, *медвежий* ‘bjørne-’, *рысий* ‘gaupe-’ og *олений* ‘reinsdyr-’ er alle adjektiver avledet av dyrebetegnelser de fleste nordeuropeere har en formening om hva er, og det kan derfor være naturlig at adjektivene dannet av disse er såpass frekvente som de er. Som nevnt tidligere, er jo disse adjektivene relative, og i mange kontekster kan vi se at det er snakk om ulike deler av dyrene som brukes til noe, for eksempel ulvepels som i eksempel (9), eller bjørneskinnslue som i eksempel (10).

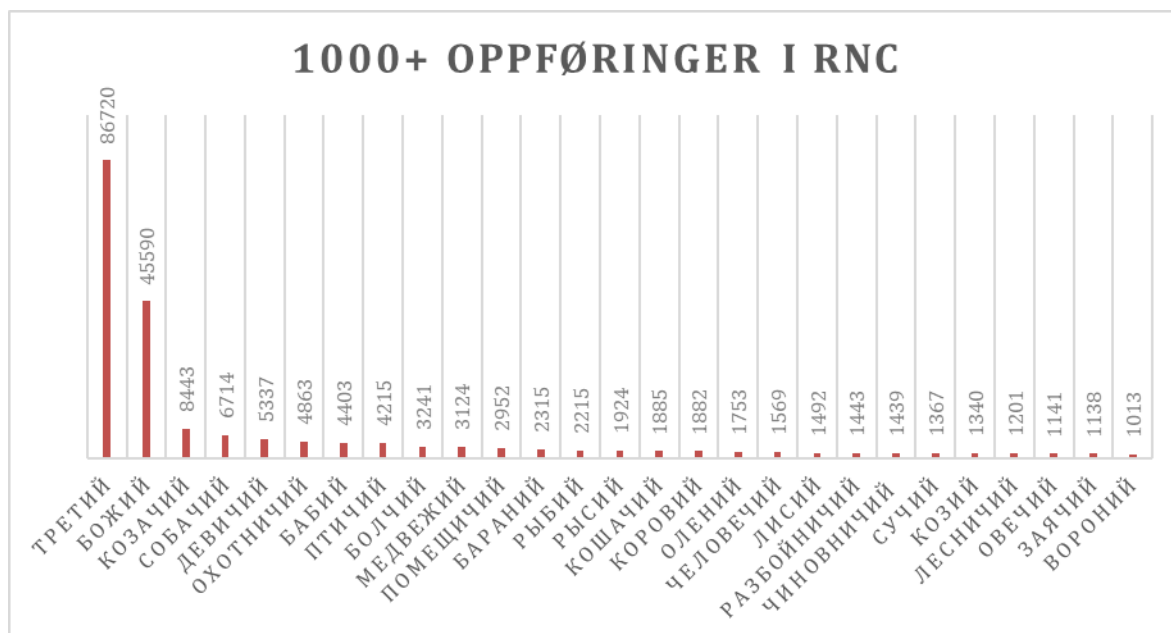
(9) *Волчья шуба облекала его, и струйка холода ударила в меня.* [М. А. Булгаков. *Вьюга* (1926)].

‘Han var ikledd en ulvepels, og en strøm av kulde slo mot meg’

(10) *Он выбрал русского grenадера и наполеоновского гвардейца в медвежьей шапке.* [Леонид Юзефович. *Дом свиданий* (2001)]

‘Han valgte en russisk grenader, og en napoleonsk gardist i en bjørneskinnslue’

I filosofien snakker vi om antroposentrisme, eller et antroposentrisk perspektiv, som er et perspektiv hvor mennesket står i sentrum og brukes som en målestokk for alt rundt (Tranøy, snl.no, 2021). I et perspektiv hvor mennesket står i sentrum, vil mange av dyrene beskrevet over kunne kalles husdyr eller dyr som er nært knyttet til mennesker i Nord-Europa. *Собачий* ‘hunde-’, *коровий* ‘ku-’ og *овечий* ‘saue-’ er alle avledet av dyr som har hatt sin plass nært på mennesker i uminnelig tider. Blant de eksemplene som har over 1000 oppføringer i RNC finner vi kun typiske dyr for Nord-Europa, i tillegg til menneskebeskrivelser som har eksistert i lang tid. *Третий* ‘tredje’, *божий* ‘Guds-’ og *человечий* ‘menneske-’ finner vi også her, og alle disse adjektivene er illustrert i figur 2-2 under.

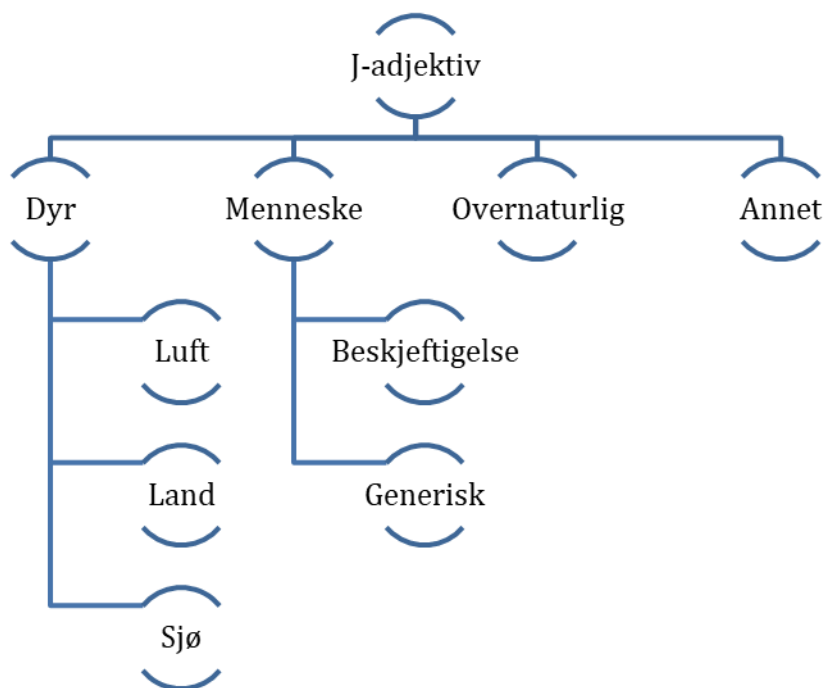
Figur 2-2: Mer enn 1000 oppføringer i RNC

I databasen finner vi også eksempler som verken kan relateres til Nord-Europa eller som fra et nordeuropeisk perspektiv kan knyttes til nærheten til mennesker. For eksempel har vi adjektivene *обезьяний* ‘ape-’, *верблюжий* ‘kamel-’ og *слоновый* ‘elefant-’, som har henholdsvis 800, 752 og 272 oppføringer i RNC, og disse dyrene finner man ikke fritt i de nordeuropeiske skogene. Derimot finnes de fritt i andre deler av verden, hvor de også lever tett på mennesker og i en viss forstand holdes som «husdyr». Det kan være at det er relasjonene mellom ulike folkegrupper som gjør at disse allikevel er frekvente i RNC, i tillegg

til at skjønnlitteratur kan spille en stor rolle, ved at disse dyrene skrives om og beskrives i ulike fortellinger.

2.6 Kategoristruktur: Skjema, radial kategori og prototype

Hva slags struktur har kategorien j-adjektiv i russisk? I figur 2-3 har vi en oppsummering av de ulike hoved- og underkategoriene som er beskrevet tidligere i kapitlet. Med utgangspunkt i lingvisten R. W. Langackers bok *Cognitive Grammar: A basic introduction* fra 2008 kan vi kalle det som er felles for alle hoved- og underkategoriene er «skjema» for hele kategorien (Langacker, 2008:167-68). Felles for alle medlemmene i kategorien er at de inneholder suffikset -j, og at de er relative adjektiver som er avledet av substantiver og betegner en egenskap knyttet til disse substantivene.

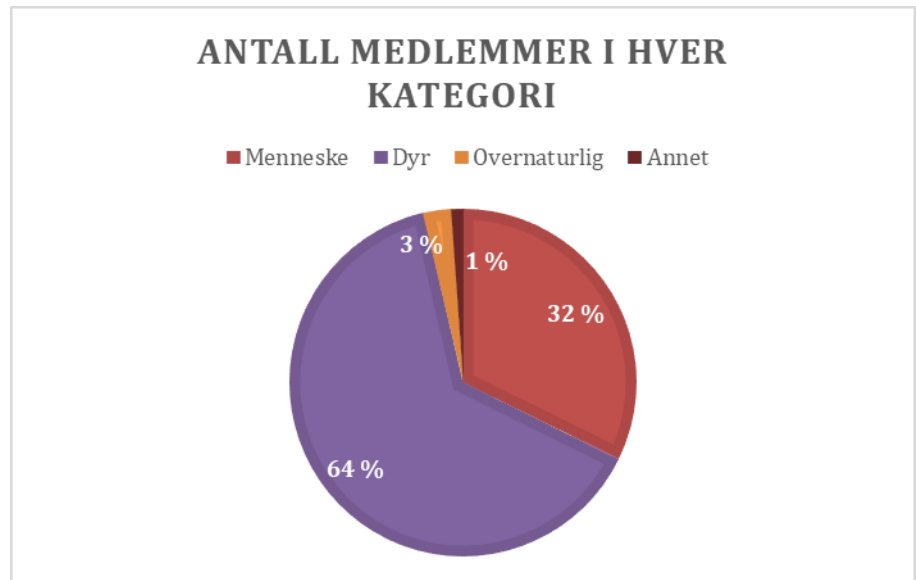

Figur 2-3: Kategoriskjema

I kognitiv lingvistik er det vanlig å regne med at språklige kategorier er organisert som nettverk som har en eller flere prototyper som sentrum. En radial kategori er altså et slags system hvor det finnes en prototype i sentrum, med forskjellige utgreninger til lignende ord som kan relateres til prototypen på en eller annen måte (Lakoff, 1987:91). Prototypen er den mest sentrale underkategorien i nettverket, dvs. den som er mest representativ for kategorien som helhet. Lakoff bruker «mor» som eksempel. Biologisk mor er den sentrale prototypen, som ulike spesifiseringer (utgreninger) som for eksempel fostermor og adoptivmor i periferien. Sammen utgjør altså disse en radial kategori.

Blant hovedkategoriene for j-adjektivene vil en av disse kunne regnes som prototypen. Et kriterium som ofte trekkes frem, er frekvens, og derfor skal vi se nærmere på dette kriteriet. Dersom vi ser på antall medlemmer i hver kategori, får vi et bilde som vist i figur 2-4. Her

kan vi se at det er desidert flest medlemmer i kategorien «dyr», etterfulgt av «menneske», «overnaturlig» og «annet». Antall medlemmer i en kategori kalles typefrekvens. Om vi tar utgangspunkt i typefrekvens, er det altså rimelig å si at

Figur 2-4: Antall medlemmer i hver kategori

hovedkategorien «dyr» er prototypen blant j-

adjektivene. Det er ingen overraskende konklusjon, for som vi så i avsnitt 2.1. har grammatikker og annen faglitteratur fremhevet dyreadjektiver i sine beskrivelser av j-adjektiver. Men det at det er flest ord av denne typen, betyr ikke nødvendigvis at det er denne kategorien som brukes mest.

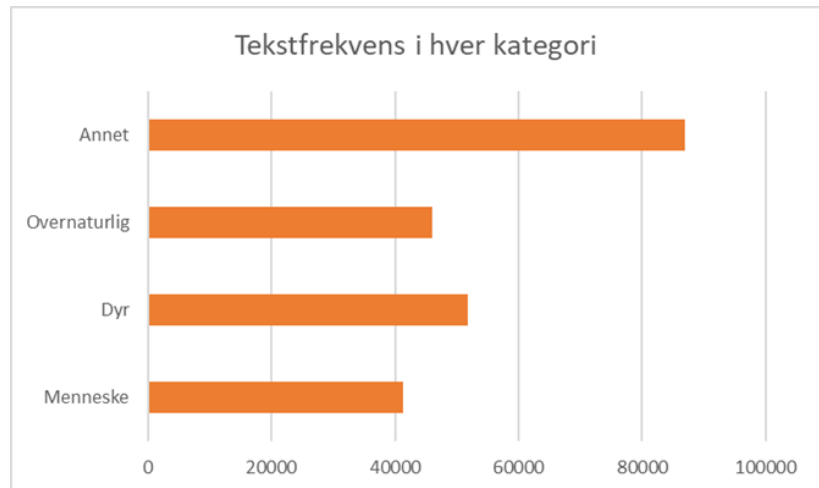
Derfor skal vi se litt nøyere på dette. Hvis vi undersøker hvor høy frekvens det finnes innenfor hver kategori, får vi et litt annet bilde, visualisert i figur 2-5. I denne figuren kan vi se at det er kategorien «annet» som har høyest tekstfrekvens, altså antall oppføringer i RNC.

Grunnen til dette er i hovedsak at *mpemuï* har 99,71% av attesteringene i denne kategorien.

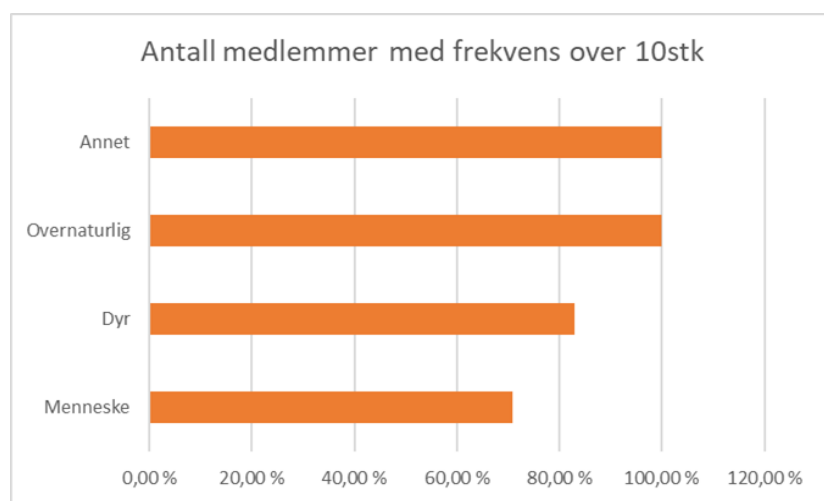
Kategorien «overnaturlig» er også såpass stor på grunn av et enkelt adjektiv, nemlig *божуй* som står for 99,03% av attesteringene i RNC.

Hvis vi ser prosentvis på hvor mange adjektiver med en frekvens over 10 de ulike kategoriene har, får vi et resultat som i figur 2-6.

Alle adjektivene i kategoriene «annet» og «overnaturlig» har en frekvens over 10, mens både «dyr» og «menneske» har færre.

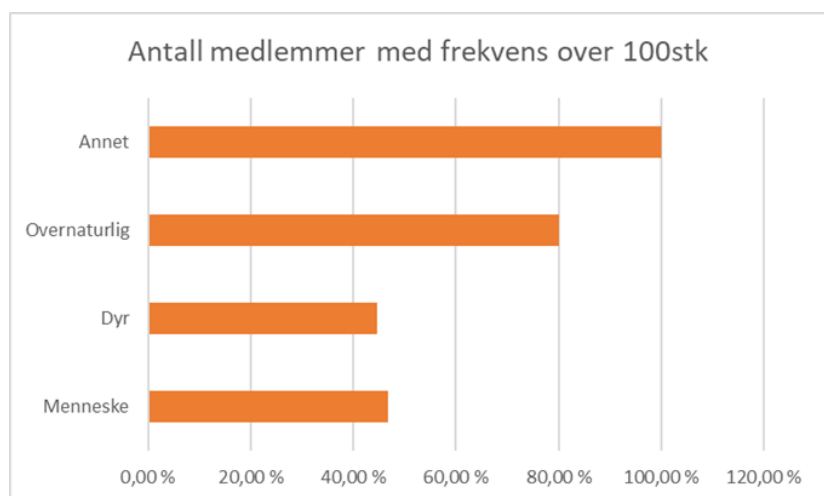

Figur 2-5: Tekstfrekvens i hver kategori

Figur 2-6: Antall medlemmer med frekvens over 10

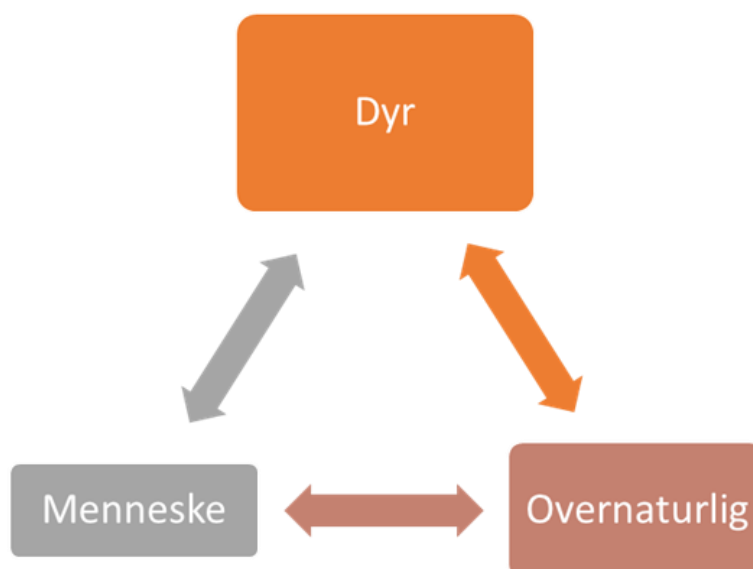
Dersom vi snevrer det enda litt mer inn kan vi undersøke hvor mange medlemmer de ulike kategoriene har med en frekvens over 100. Dette vises i figur 2-7 nedenfor, og som vi kan se, har alle medlemmene i «annet» mer enn 100 i frekvens, og i «overnaturlig» har 80% av adjektivene over 100 i frekvens. Kategoriene «dyr» og «menneske» derimot, krymper enda litt til, fordi de har mange adjektiver som har under 100 i frekvens i RNC.

Figur 2-7: Antall medlemmer med frekvens over 100

Selv om det er flest medlemmer i «dyr», så domineres «annet» og til dels «overnaturlig» av noen få ord med svært høy tekstfrekvens. Skal disse påvirke beslutningen om å regne «dyr» som prototypisk? Det er nok rimelig å si at «annet» består av noen få utliggerer (eller ekstremverdier) som har høy tekstfrekvens, men som ellers ikke er så nært knyttet til de andre j-adjektivene. Derfor kan vi se bort i fra «annet», og heller se på «dyr», «menneske» og «overnaturlig» i sammenheng, ettersom alle disse er avledet av substantiv som betegner et levende vesen. Både dyr og mennesker hører til i dyreriket, mens overnaturlige vesen har trekk som knytter dem både til mennesker og dyr. Det er elementer fra alle de tre kategoriene som påvirker de andre, og det gjelder både mellom «dyr» og «overnaturlig», «menneske» og «overnaturlig» og «menneske» og «dyr». Dette er illustrert i figur 2-8, hvor størrelsen på rektanglene svarer til tekstfrekvensen. Totalt har «dyr» høyest tekstfrekvens og «menneske» har lavest, men det er ikke så mange attesteringer som skille disse tre kategoriene. «Dyr» har totalt 51 851 attesteringer i RNC, «menneske» har 41 208 attesteringer, og «overnaturlig» har 46 035 attesteringer. Kategorien «overnaturlig» skiller seg dog fra de to andre, ved at denne har høy tekstfrekvens på grunn av det ene adjektivet *божуй*.

Figur 2-8: Visuell fremstilling av tekstfrekvens

Selv om kategorien «dyr» har høyest typefrekvens, er det kategorien «annet» som har høyest tekstfrekvens. Altså finner vi mange forskjellige j-adjektiver fra kategorien «dyr» som brukes ofte, mens vi har noen få j-adjektiver som brukes desidert mest. J-adjektivet *mpemuï* har alene 86 720 attesteringer i RNC, som da gjør at kategorien «annet» har høyest tekstfrekvens av de fire kategoriene.

Som vi har sett, peker typefrekvensen mot at «dyr» er den prototypiske hovedkategorien, men dersom vi trekker inn tekstfrekvens blir bildet mer komplisert. Det er som sagt rimelig å se bort i fra «annet», som i liten grad er betydningsmessig knyttet til resten av j-adjektivene, og vi må ta med i beregningen at både «annet» og «overnaturlig» er dominert av noen få adjektiv med svært høy tekstfrekvens. Om vi tar høyde for dette, vil også tekstfrekvensen peke mot at «dyr» er den prototypiske hovedkategorien.

Det nettverket jeg her kommer frem til for de tre mest sentrale kategoriene skiller seg litt fra en typisk radial kategori. Som nevnt, regner man ofte med at radiale kategorier har en sentral underkategori som har forgreninger ut til alle de ikke-prototypiske underkategoriene. I stedet kommer jeg heller frem til et nettverk der alle underkategoriene er direkte knyttet til de to kategoriene «dyr» og «menneske». Selv om dette kanskje ikke er en type nettverk man umiddelbart ville forventet, finnes det eksempler på slike nettverk i faglitteraturen (se for eksempel Janda og Clancys nettverk for genitiv kasus i *The Case Book for Russian* (2002:111)).

2.7 Konklusjon

I dette kapitlet har vi sett at j-adjektiver kommer fra dyresfæren slik som grammatikkene har lagt vekt på. Men vi har også sett at det finnes ganske mange j-adjektiver som ikke tilhører den samme sfæren. Det er adjektiver dannet av ord for ulike typer mennesker og deres beskjeftigelser, og vi finner også j-adjektiver som er dannet av ord for overnaturlige vesener, en gruppe grammatikkene ikke har fokusert på. Vi har også sett at det mest brukte j-adjektivet ikke hører hjemme noe sted i de nevnte sfærene, nemlig ordenstallet *mpemuü* 'tredje'.

En ting som kommer frem av denne undersøkelsen, som ikke kommer frem i de grammatikkene jeg har konsultert i denne omgang, er at de aller fleste j-adjektivene har rot i livet i Nord-Europa. Både med tanke på hva slags dyrebetegnelser de er derivert fra, men også med tanke på hvilke personbeskrivelser vi finner. Mange av personbeskrivelsene stammer fra det kristne, religiøse livet i Russland før og nå, eller de viser til yrker som har vært typiske for samme region.

Et annet poeng som undersøkelsen har vist, men som grammatikkene ikke setter søkelys på, er at j-adjektivene har et antroposentrisk utgangspunkt. Spesielt kategorien «dyr» inneholder adjektiver avledet av ord for dyr som har vært eller er vanlig å holde som husdyr, eller som lever vilt i området. Både husdyrene og de ville dyrene har spilt en stor rolle i utviklingen i

menneskenes liv og kultur, og kan på denne måten ha påvirket utviklingen av denne typen adjektiver.

Spesifikasjonsnivået (basic level category) kan også spille en sentral rolle for hvilke av disse adjektivene som har høyest frekvens og brukes mest. Som vi så i seksjon 2.4, er mange av de lavfrekvente adjektivene rett og slett for spesifikke til at de brukes i noen stor grad, mens de høyfrekvente ordene er «dagligdagse» og det vi behøver i dagligspråk.

I forbindelse med hvor mye disse adjektivene brukes, har vi sett på frekvensen både i forhold til innhold i hver enkelt kategori, og til dels for de enkelte ordene. De lavfrekvente ordene kan se ut til å være ganske gammeldagse og rett og slett derfor ikke være så aktuelle i dag. De kan ha vært brukt for spesifikke formål på et gitt tidspunkt, men de har ikke blitt tatt opp som «dagligdagse» slik som mange av de høyfrekvente.

Vi har sett at de ulike kategoriene har ulik distribusjon, hvor kategoriene «dyr» og «menneske» har høyest typefrekvens, mens kategoriene «annet» og «overnaturlig» har høyest tekstfrekvens. Det har vist at det er noen få adjektiver som desidert brukes mest, men de er ikke av den grunn prototypiske. Som nevnt i avsnitt 2.5 må vi se bort ifra de to kategoriene som består av få adjektiver med høy tekstfrekvens når vi skal bestemme prototypen, fordi de ikke er så nært knyttet til de andre j-adjektivene. I tillegg til å beskrive j-adjektivene som en hierarkisk struktur med fire hovedkategorier og til sammen fem underkategorier, argumenterer jeg derfor for at j-adjektivene kan beskrives ved hjelp av et nettverk med tre hovedkategorier der hver kategori har ulik størrelse, og hver underkategori er forbundet med de to andre kategoriene i nettverket.

Videre i oppgaven skal vi se hvordan j-adjektivene konkurrerer med andre typer adjektiver og konstruksjoner, og prøve å finne ut om, og i så fall hvordan, disse adjektivene overlever.

3 Konkurransen med andre adjektiver

I dette kapitlet skal jeg undersøke om det er konkurranse mellom j-adjektiver og adjektiver med andre suffikser. I følge *Russkaja korpusnaja grammatika* (rugram.ru) kan en type adjektiver brukes om forhold ved dyret «som dyr», mens et annet kan brukes om «materialer» laget av dyret (Kustova, 2018). Denne grammatikken viser ikke en klar inndeling på hvilken type adjektiver som brukes i de ulike sfærene, og det kan derfor være interessant å undersøke om en eller flere av dem har funnet sin egen «nisje» i språket.

3.1 CoCoCo

Jeg vil benytte meg av et digitalt verktøy som heter CoCoCo (Collocations, Colligations, Corpora, <https://cococo.cosyco.ru/>), som har base på Universitetet i Helsingfors, og som er utviklet av en forskningsgruppe under ledelse av Mikhail Kopotev. I CoCoCo kan man benytte tre elektroniske korpus: RNC, I-RU Corpus og Taiga, hvor I-RU Corpus er et internettkorpus som inneholder 140 millioner ord, mens Taiga er et stort åpent korpus for maskinlæring på hele fem milliarder ord. Når man legger inn et ord i søkefunksjonen (i dette tilfelle et j-adjektiv), søker CoCoCo gjennom det valgte korpuset, og viser resultater om hvilke kollokasjoner som finnes. Begrepet kollokasjon ble først introdusert av J. R. Firth i 1957, som en forklaring på kombinasjoner av ord som dukker opp oftere enn forventet (Firth, 1957). Kollokasjoner er to ord som assosieres med hverandre, ved at de har en tendens til å dukke opp i nærheten av hverandre i naturlig språk, og i CoCoCo vil kollokasjonene som dukker opp, være to ord som brukes sammen oftere enn det som er forventet på bakgrunn av ordenes frekvens i det valgte korpuset. På norsk vil for eksempel «tort» nesten utelukkende forekomme sammen med «svie», og de to ordene er derfor en kollokasjon. For å få et så bredt spekter som mulig, har jeg i denne omgang valgt å benytte meg av Taiga, da det ikke nødvendigvis finnes nok eksempler i kun RNC til å danne et godt bilde av hvilke adjektiver som brukes med hvilke substantiver.

Dersom vi legger inn søkeordet *рыбий* 'fiske-', får vi følgende resultat hos CoCoCo:

Figur 3-1: Skjermdump *рыбий*

Ut ifra dette søket kan vi se at *рыбий* ofte forekommer sammen med for eksempel *жир* ‘fett’, *мех* ‘skinn’ og *чешуя* ‘skjell’, som alle hører hjemme i sfæren av det som er deler av dyret.

Ved å undersøke et konkurrerende adjektiv, nemlig *рыбный* ‘fiske-’ får vi følgende resultat:

Figur 3-2: Skjermdump *рыбный*

Her kan vi se at *рыбный* oftest dukker opp sammen med substantivene *ловля* ‘fangst’, *консервы* ‘hermetikk’ og *филе* ‘filet’ som ikke helt hører hjemme i sfæren av deler av dyret, men heller betegner prosesserte varianter av fisken, eller selve fangsten av den. Kort oppsummert tyder dataene fra CoCoCo på at *рыбий* og *рыбный* ikke brukes om hverandre. Det kan derfor være interessant å undersøke flere slike adjektivpar, og det er dette som er temaet for dette kapittelet.

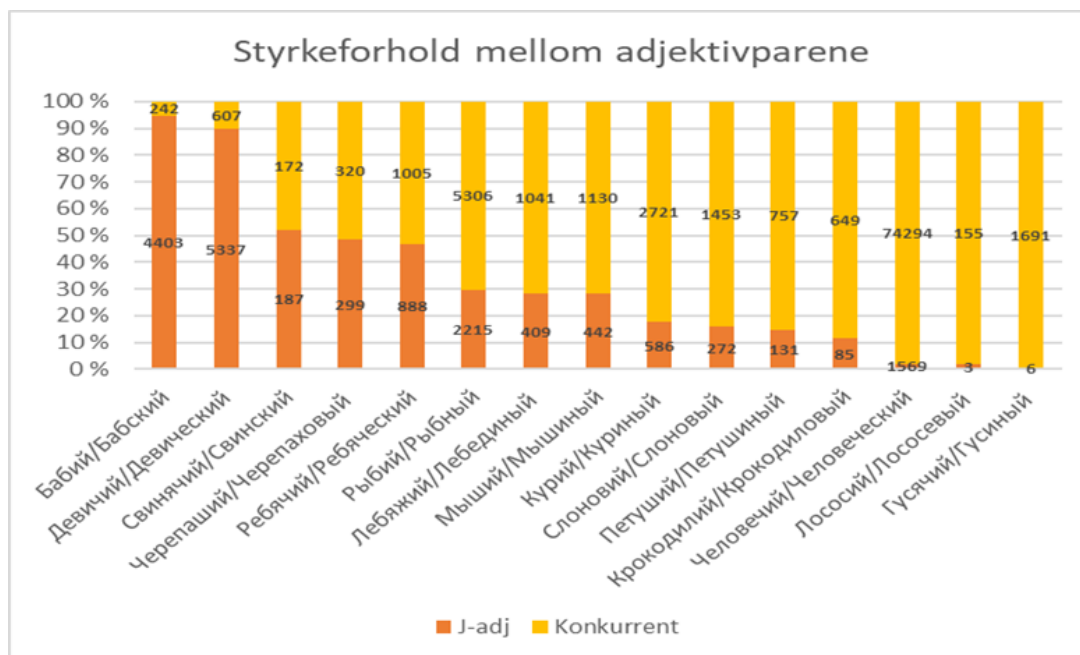
3.2 Adjektivpar

Med utgangspunkt i min database med adjektiver fra Zaliznjaks ordbok (1977), har jeg funnet 15 j-adjektiver som har et annet adjektiv som konkurrent. Det kan godt hende at det finnes flere slike adjektivpar i databasen, men disse er ikke tatt i betraktning i denne undersøkelsen. Adjektivene har ulike antall oppføringer i RNC, og det varierer om det er j-adjektiv eller konkurrenten som har høyest frekvens, men i de aller fleste tilfellene er frekvensene enten tilnærmet like, eller så har konkurrenten høyest frekvens. Det er kun i parene *девичий/девический* 'jente-/pike-', *свинячий/свинский* 'grise-/svine-' og *бабий/бабский* 'kjerring-' at j-adjektivet har høyest frekvens. Adjektivparene jeg har funnet, er listet opp i tabell 3-1 nedenfor, inkludert frekvens i RNC og prosentvis fordeling mellom parene.

Рыбий	2215	29,45 %	Черепаший	299	48,30 %	Человечий	1569	2,07 %
Рыбный	5306	70,55 %	Черепашовый	320	51,70 %	Человеческий	74294	97,93 %
Totalt	7521	100 %	Totalt	619	100 %	Totalt	75863	100 %
Лебяжий	409	28,21 %	Мыший	442	28,12 %	Девичий	5337	89,79 %
Лебединый	1041	71,79 %	Мышиный	1130	71,88 %	Девический	607	10,21 %
Totalt	1450	100 %	Totalt	1572	100 %	Totalt	5944	100 %
Слоновий	272	15,77 %	Петуший	131	14,75 %	Ребячий	888	46,91 %
Слоновый	1453	84,23 %	Петушиный	757	85,25 %	Ребяческий	1005	53,09 %
Totalt	1725	100 %	Totalt	888	100 %	Totalt	1893	100 %
Гусячий	6	0,35 %	Крокодилий	85	11,58 %	Свинячий	187	52,09 %
Гусиный	1691	99,65 %	Крокодиловый	649	88,42 %	Свинский	172	47,91 %
Totalt	1697	100 %	Totalt	734	100 %	Totalt	359	100 %
Курий	586	17,72 %	Лососий	3	1,90 %	Бабий	4403	94,79 %
Куриный	2721	82,28 %	Лососевый	155	98,10 %	Бабский	242	5,21 %
Totalt	3307	100 %	Totalt	158	100 %	Totalt	4645	100 %

Tabell 3-1: Adjektivpar m/frekvens og prosent

Styrkeforholdet mellom j-adjektivet og konkurrenten i hvert par er illustrert i figur 3-3.

Figur 3-3: Styrkeforhold mellom adjektivparene

På bakgrunn av indisiene fra søkene i CoCoCo, har jeg valgt ut tre adjektivpar, hvor hvert par er avledet av samme grunnord, som jeg skal undersøke nærmere i små kasusstudier.

Adjektivparene er *рыбий* og *рыбный* ‘fiske-’, hvor sistnevnte har flest oppføringer i RNC, *черепаший* og *черепашовый* ‘skilpadde-’, hvor de to har omtrent like mange oppføringer i RNC, og *девичий* og *девический*, hvor j-adjektivet har flest oppføringer i RNC. Jeg har laget et tilfeldig utvalg av 100 eksempler for hvert adjektiv, for å prøve å finne ut om disse adjektivparene brukes om hverandre, eller om de har ulike funksjoner. Dette ser vi nærmere på i seksjon 3.2.1 – 3.2.3.

3.2.1 Kasusstudie 1: Рыбий/рыбный

Som nevnt ovenfor, viser CoCoCo at adjektivene *рыбий* og *рыбный* ofte brukes med litt forskjellige substantiver. Ved å velge ut 100 tilfeldige eksempler av hver og undersøke disse, skal jeg se om det finnes et slags system, om noen ord kun brukes med et av adjektivene, eller om det er overlapp mellom de to konkurrentene. Jeg har valgt å fokusere på attributivt adjektiv og påfølgende substantiv.

For *рыбий* får vi følgende liste over substantiver:

<i>Брюхо</i>	<i>Ген</i>	<i>Глаз</i>	<i>Глазище</i>	<i>Голова</i>
<i>Губа</i>	<i>Живот</i>	<i>Жир</i>	<i>Запах</i>	<i>Зуб</i>
<i>Иголка</i>	<i>Икра</i>	<i>Кишка</i>	<i>Клей</i>	<i>Клык</i>
<i>Кожа</i>	<i>Косточка</i>	<i>Кость</i>	<i>Лицо</i>	<i>Мех</i>
<i>Молодь</i>	<i>Мутант</i>	<i>Национальность</i>	<i>Ноги</i>	<i>Отвращение</i>
<i>Очки</i>	<i>Плавник</i>	<i>Пузырь</i>	<i>Рыба</i>	<i>Скелет</i>
<i>Сок</i>	<i>Специалист</i>	<i>Спина</i>	<i>Струна</i>	<i>Тельце</i>
<i>Трупик</i>	<i>Туша</i>	<i>Филе</i>	<i>Хвост</i>	<i>Хвостик</i>
<i>Хребет</i>	<i>Чешуя</i>	<i>Что-то</i>	<i>Яйцо</i>	

Tabell 3-2: Substantiver *рыбий*

Som CoCoCo indikerte, finner vi kollokasjonene med *жир*, *мех* og *чешуя* blant disse eksemplene. I tillegg finner vi andre ord som har med deler av dyret å gjøre, for eksempel kroppsdelene som *глаз* ‘øye’, *голова* ‘hode’ og *хвост* ‘hale’.

For *рыбный* får vi en lengre liste med ord, rett og slett fordi det er større variasjon i disse eksemplene.

<i>Банк</i>	<i>Блюдо</i>	<i>Богатство</i>	<i>Деликатес</i>	<i>День</i>
<i>Диета</i>	<i>Запас</i>	<i>Запах</i>	<i>Изобилие</i>	<i>Карри</i>
<i>Клей</i>	<i>Консервы</i>	<i>Котлетка</i>	<i>Кускус</i>	<i>Ларёк</i>
<i>Лов</i>	<i>Ловля</i>	<i>Лоток</i>	<i>Магазин</i>	<i>Мелочь</i>
<i>Место</i>	<i>Молодь</i>	<i>Нарезка</i>	<i>Отдел</i>	<i>Отрасль</i>
<i>Пельмени</i>	<i>Пирог</i>	<i>Пицца</i>	<i>Порт</i>	<i>Прилавок</i>
<i>Продукт</i>	<i>Продукция</i>	<i>Промысел</i>	<i>Промышленность</i>	<i>Работа</i>
<i>Ресторан</i>	<i>Ресурс</i>	<i>Рецепт</i>	<i>Рынок</i>	<i>Ряд</i>
<i>Скелет</i>	<i>Солянка</i>	<i>Сосиски</i>	<i>Союз</i>	<i>Стая</i>
<i>Стол</i>	<i>Суп</i>	<i>Торговля</i>	<i>Трупик</i>	<i>Участок</i>
<i>Ферма</i>	<i>Филе</i>	<i>Хозяйство</i>	<i>Холодец</i>	

Tabell 3-3: Substantiver *рыбный*

Som vi kan se, finner vi de ordene som CoCoCo forutså, *ловля*, *консервы* og *филе*, og vi kan se at det er flere ord innenfor samme sfære, slik som for eksempel matretter som inneholder fisk, *карри* ‘curry’, *суп* ‘suppe’ og *пирог* ‘pai’, eller ulike forhold som er relevante for fangst, slik som *ресурс* ‘ressurs’, *торговля* ‘handel’ og *рынок* ‘marked’.

Noen få substantiver går igjen på begge listene, og brukes altså med begge adjektiver. Disse substantivene er *запах* ‘lukt’, *клей* ‘klister/lim’, *скелет* ‘skjelett’ og *филе* ‘filet’. For *клей* og *филе* kan det diskuteres om det er en del av dyret, eller om det er «materialer» eller «produkter» laget av dyret, noe som kan være grunnen til at det finnes eksempler med begge adjektivene. I tilfellene med *скелет* brukes adjektivene litt utenom tendensen vi har sett hittil. I eksempel (1) under brukes *рыбный скелет* om faktiske fiskebein som er brukt i den tradisjonelle drakten sarafan.

- (1) *Анна думает, что их совсем нужно спрятать в ючеш. Ючеш — длинный бесформенный чёрный сарафан с вишитыми в подол вставками из **рыбных** скелетов. Его, как полагают исследователи, носят все поклоняющиеся Уттопе. [Евгения Некрасова. Ложь-молодежь. Повести-близнецы // «Волга», 2016]*
‘Anna mener at de absolutt må skjules i en juchesh. En juchesh er en lang, formløs og svart sarafan med fiskeskjelettinnsetninger sydd inn i folden. Forskere antar at denne bæres av de som tilber Utoppa’

I begge eksemplene som har *рыбий скелет* derimot, er det faktisk snakk om fiskeskjelett i overført betydning, hvor vi eksempel (2) har skyer som ligner på et fiskeskjelett, mens det i eksempel (3) er en graffiti av meningsløse kruseduller som ligner et fiskeskjelett.

- (2) *Глядя с этого места, было проще поверить в дыру за теми холмами, за склоном горы, в существование необъятной трещины, глубокой пропасти, заслоненной волнистым рельефом, куда и оседает непомерно разбухшее солнце, продолжая насыщать тлеющим светом причудливые облака, похожие на скелет рыбы. **Рыбий** скелет был почти неподвижен, и все же под долгим взглядом он медленно менял очертания, неповоротливо разворачивался, распрямлялся, словно вываривался и обмякал. Зато стремительно несло чуть выше уровня глаз воинство мелких и низких облаков, при всей несчетности своей не способное заслонить небо. [Сергей Носов. Грачи улетели (2005)]*

‘Seende fra dette stedet, var det lettere å tro på hullet bak disse åsene, bak fjellsiden, i eksistenser av en enorm sprekk, en dyp avgrunn, skjult av en bølget lettelse, der den enormt hovne solen legger seg, fortsetter å mette de bisarre skyene, som ligner på fiskeskjelett. Fiskeskjelettet var nesten urørlig, og likevel, under et langt blikk, endret det sakte form, uhåndterlig, utfoldet, rettet ut, som og det var kokt og halt. Men en rekke små og lave skyer stormet raskt like over øyenivå, for all deres utallighet som ikke klarte å skjule himmelen’

(3) *Единственным ярким пятном было граффити — на фоне сырой штукатурки оно почти светилось. Остер отступил к стене, чтобы рассмотреть рисунок, и обмер: бессмысленные надписи и завитушки сложились в искажённый, но явно различимый **рыбий** скелет. Между разинутыми челюстями виднелась железная дверь.* [Дмитрий Колодан, Карина Шаинян. Над бездной вод (2007)]

‘Det eneste lyspunktet var graffiti, det glød nesten mot bakgrunnen av fuktig gips. Oster gikk tilbake til veggen for å undersøke tegningen, og målte: meningsløse påskrifter og kruseduller dannet et forvrent, men tydelig fiskeskjelett. En jerndør kunne sees mellom de gapende kjevne.’

Når det gjelder *запах* er faktisk eksempel (4) som inneholder *рыбий запах* en videre beskrivelse av fiskebeina som er brukt i drakten fra eksempel (1) over. Kvinnen i eksempelet liker ikke fiskelukten som kommer fra disse faktiske fiskebeinene.

(4) *Его, как полагают исследователи, носят все поклоняющиеся Утмоне. Ольга раньше всегда отказывалась надеть Ю., высмеивала его уродливость и тухлый **рыбий** запах, сочащийся из-под подола. Анна уже давно шила падчерице ючеш и снова напоминает о нём после их совместной молитвы.* [Евгения Некрасова. Ложь-молодежь. Повести-близнецы // «Волга», 2016]

‘Forskere antar at denne bæres av de som tilber utopi. Olga pleide alltid å nekte å ha på seg *juchesh*, og gjorde narr av styggheten og den råtne fiskelukten som oser fra under foldene. Anna har for lengst sydd en *juchesh* til stedatteren sin og minner om den igjen etter deres felles bønn.’

I eksempel (5) med *рыбный запах* derimot, er det snakk om en uspesifisert lukt av noe «fiskeaktig», det er ikke spesifisert om det en rå fisk i seg selv, eller en matrett som

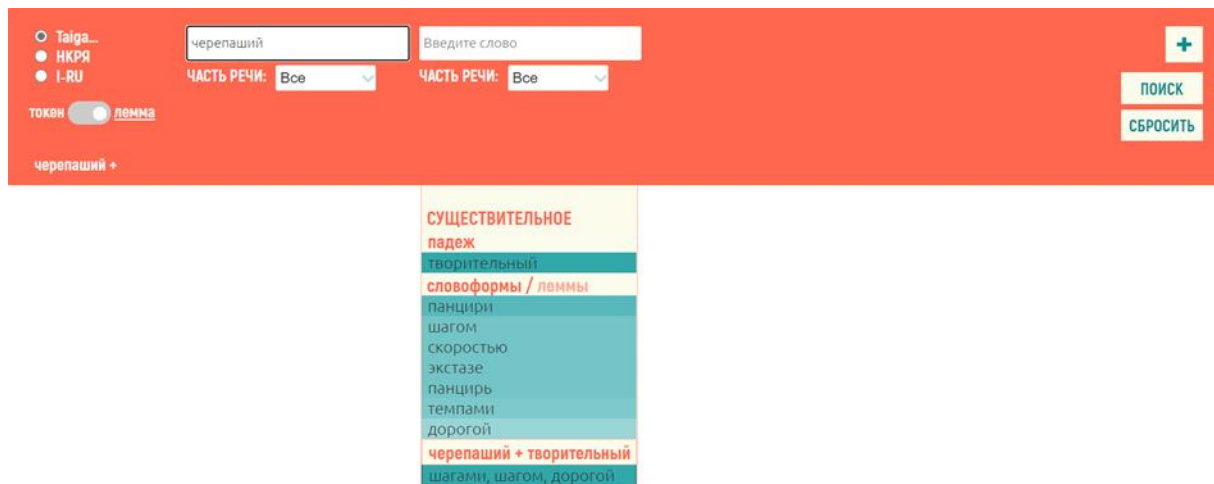
inneholder fisk. *Что-то рыбное* vil oversettes til noe fiskeaktig, mens *что-то рыба* vil brukes som en mer konkret sammenligning mellom fiske og det som forklares. For eksempel *было в нём что-то рыба* vil bety at det er noe ved ham, for eksempel utseende eller oppførsel, som faktisk ligner på en fisk.

(5) *И жильцы как будто не те, что прежде: вид попроще и разговор не тот. Но в лифтах, однако, по-прежнему настаивались необычные запахи: шашлыков, чего-то **рыбного**, томатного, иногда дорогих папирос или собак. От собак Глебов отвек за годы войны.* [Юрий Трифонов. Дом на набережной (1976)]
'Og leietakerne ser ikke ut til å være de samme som før. Utseende er enklere og samtalen er ikke den samme. Men i heisene fortsatte imidlertid de uvanlige luktene: sashlik, noe fiskete, tomat, noen ganger dyre sigaretter eller hunder. Glebovs hunder kom bort i krigsårene.'

Kort oppsummert viser denne undersøkelsen at de to konkurrerende adjektivene ikke brukes om hverandre, og bekrefter dermed resultatene fra CoCoCo i seksjon 3.1. Hovedtendensen er klar: *рыбий* brukes om deler av fisken, mens *рыбный* helst brukes om matretter som inneholder fisk, eller ting som har med fangst eller handel å gjøre. Skillet mellom de to gruppene er ikke helt klart, fordi noen få substantiver forekommer med begge adjektivene, men det er mulig å definere en «nisje» til hvert av adjektivene.

3.2.2 Kasusstudie 2: черепаший/черепаховый

Черепаший 'skilpadde-' og *черепаховый* 'skilpadde-' har omtrent like mange oppføringer i RNC, hvor førstnevnte har 299 oppføringer, mens sistnevnte har 320. Først og fremst søker vi opp *черепаший* i CoCoCo for å se hvilke indisier vi finner der.

Figur 3-4: Skjermdump черепаший

Her ser vi blant annet at det er forventet å finne eksempler med *панцирь* ‘panser’, *шаг* ‘steg’ og *скорость* ‘hastighet’. Blant de 100 eksemplene finnes vi denne listen med substantiver:

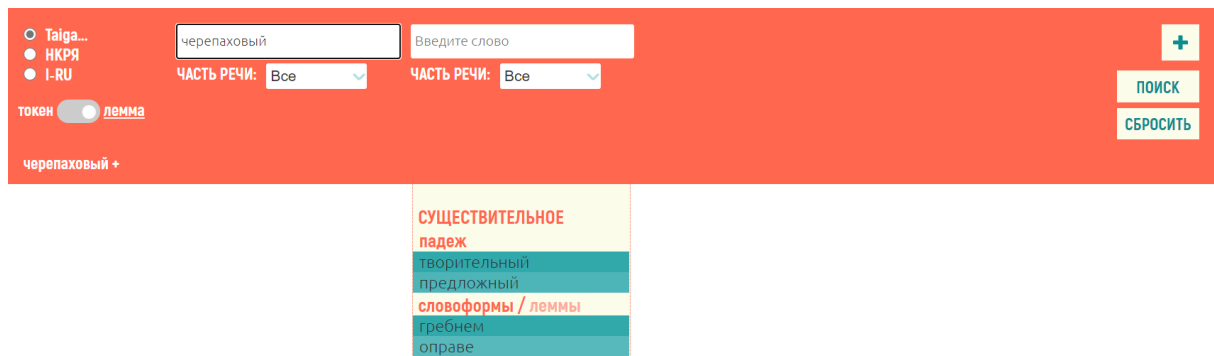
<i>Броня</i>	<i>Веко</i>	<i>Взгляд</i>	<i>Глазок</i>	<i>Год</i>
<i>Голова</i>	<i>Движение</i>	<i>Дом</i>	<i>Езда</i>	<i>Заповедник</i>
<i>Застой</i>	<i>Лицо</i>	<i>Мясо</i>	<i>Озера</i>	<i>Панцирь</i>
<i>Песня</i>	<i>Почта</i>	<i>Продвижение</i>	<i>Прыжок</i>	<i>Радость</i>
<i>Скорость</i>	<i>Спина</i>	<i>Суп</i>	<i>Темп</i>	<i>Ферма</i>
<i>Ход</i>	<i>Шаг</i>	<i>Шейка</i>	<i>Шея</i>	<i>Яйцо</i>

Tabell 3-4: Substantiver черепаший

Her ser vi blant annet at det finnes mange ord som hører hjemme i sfæren til selve dyret, som *спина* ‘rygg’, *шейка/шея* ‘hals’ og *яйцо* ‘egg’, i tillegg til flere ord som har med bevegelse å gjøre, som *движение* ‘bevegelse’, *езда* ‘kjøring’, *застой* ‘stillstand’, *темп* ‘tempo’ og *ход* ‘fart’.

Både *панцирь*, *дом* og *броня* er substantiver som beskriver selve «huset» til skilpadden, altså skallet den lever i, og disse kan derfor også regnes som ord som hører hjemme i sfæren til selve dyret.

Dersom vi søker opp *черепаховый* i CoCoCo, får vi på den annen side en mye kortere liste med ord:

Figur 3-5: Skjermdump черепаховый

Begge disse ordene er gjenstander som er laget av skilpaddemateriale, *гребень* 'kam' og *оправа* 'innfatning', og disse kan kanskje tidligere ha vært sett på som en luksusvare. I listen over substantiver som dukker opp med *черепаховый* i RNC, ser vi en tendens til at det mange gjenstander som er laget av dette materialet.

<i>Браслет</i>	<i>Веер</i>	<i>Вещь</i>	<i>Гребёнка</i>	<i>Гребень</i>
<i>Гребешок</i>	<i>Заколка</i>	<i>Замок</i>	<i>Изделие</i>	<i>Клоп</i>
<i>Кость</i>	<i>Котёнок</i>	<i>Кошка</i>	<i>Круг</i>	<i>Ларчик</i>
<i>Лорнет</i>	<i>Мандолина</i>	<i>Медиатор</i>	<i>Мундштук</i>	<i>Окраска</i>
<i>Оправа</i>	<i>Очёлки</i>	<i>Очки</i>	<i>Панцирь</i>	<i>Пластинка</i>
<i>Портмоне</i>	<i>Портсигар</i>	<i>Пуговица</i>	<i>Пудреница</i>	<i>Раковина</i>
<i>Рама</i>	<i>Рог</i>	<i>Сигарочница</i>	<i>Сундучок</i>	<i>Суп</i>
<i>Табакерка</i>	<i>Футляр</i>	<i>Ход</i>	<i>Шкатулка</i>	<i>Шпилька</i>
<i>Щит</i>				

Tabell 3-5: Substantiver черепаховый

Vi finner ulike gjenstander som kan forbindes med kvinner og skjønnhet, som *браслет* 'armbånd', *веер* 'vifte', *пудреница* 'pudderdåse' og *заколка/шпилька* 'hårnål', og forskjellige skrin og bokser til ulike ting, som *ларчик/шкатулка* 'skrin', *портмоне* 'lommebok', *портсигар/сигарочница* 'sigaretui' og *табакерка* 'tobakksdåse/snusdåse'.

En interessant egenskap med *черепаховый* er at det ser ut til å brukes som en fargebeskrivelse på katter/kattunger som i eksempel (6) under, noe det ikke finnes spor av blant eksemplene med *черепаший*.

(6) — *Давай отвечай, когда спрашивают, — сказал ему Фил. Мужичку нравились черепаховые кошки с белым брюхом и подбородком. — Вопрос номер два, — сказал Игорь.* [А. Б. Сальников. Отдел. (2015)]

‘- Svar når de spør, - fortalte Phil ham. Bonden likte skilpaddekatter med hvit mage og hake. – Spørsmål nummer to, - sa Igor.’

Det er kun tre substantiver som går igjen i begge disse listene, nemlig *ход* ‘fart’, *суп* ‘suppe’ og *панцирь* ‘panser’. For *суп* ser det rett og slett ut til å være fri variasjon, selv om *черепаховый* brukes litt oftere sammen med dette substantivet. Siden det ikke finnes andre ferdiglagde matretter med *черепаший/черепаховый* blant eksemplene, er det vanskelig å si noe mer om akkurat denne kollokasjonen. Når det gjelder *ход* kan det som i eksempel (7) under være snakk om at noe beveger seg i «skilpaddefart». I eksempelet er det tiden som går tregt:

(7) *Время двигалось всё медленней, словно было заодно с начальством. Словно черепашиным своим ходом компенсировало укороченную смену. Джоу изнемогал, чувствуя, как постепенно наполняется раздражительностью.* [Грэй Ф. Грин. Кетополис — Киты и броненосцы (2012)]

‘Tiden beveget seg stadig langsommere, som om den var samtidig som myndigheten. Som ved sin egen skilpaddefart, kompenserte for det forkortede skiftet. Joe var utmattet og følte seg gradvis full av irritabilitet.’

Det kan se ut til at når *ход* er brukt sammen med *черепаховый* er det heller snakk om en beskrivelse av en person. I eksempel (8) gir denne beskrivelsen av hvordan personen går, et bilde på hvordan han er.

(8) *Иван Васильевич, которого по всей справедливости можно было назвать медлителем, приказал через гонца сказать свое ласковое слово, первое Хабару, а второе всем охотникам, и известить их, что он идет. И пошел он по-прежнему черепаховым ходом. Первого, кто осмелился слишком громко роптать на эту медленность, великий князь московский пожаловал — построил ему на перекрестке дорог высокие хоромы на двух столбах с перекладиной.* [И. И. Лажечников. Ледяной дом. (2006)]

‘Ivan Vasiljevich, som i all rettferdighet kunne kalles en utsetter, beordret sitt vennlige ord gjennom en budbringer, det første til Khabar, og det andre til alle jegerne, å varsle dem om at han kom. Og han gikk, som før, i skillpaddefart. Den første som våget å mumle for høyt om tregheten, gav fyrsten i Moskva han, i veikrysset bygget han høye herskaphus på to søyler med tverrstang.’

Панцирь, derimot, har stor variasjon. Begge kollokasjoner brukes både om faktiske skilpaddeskall og forskjellige gjenstander som inneholder dette, men også ulike gjenstander som har likhet med formen av skilpaddeskallet.

Undersøkelsen viser at de to adjektivene ikke brukes om hverandre i noen stor grad, og bekrefter dermed resultatene fra CoCoCo. Hovedtendensen viser at *черепаший* brukes om deler av dyret, men også tempoet dyret representerer, mens *черепаховый* i stor grad brukes om «produkter» laget av skilpaddeskall. Det er kun tre substantiver som forekommer med begge adjektivene, og disse tre går imot tendensen, men hovedvekten av eksemplene viser at de to adjektivene har ulike nisjer i det russiske språket.

3.2.3 Kasusstudie 3: девичий/девический

Девичий ‘jente-/pike-’ har flere oppføringer i RNC enn *девический* ‘jente-/pike-’. Dersom vi søker opp førstnevnte i CoCoCo, får vi et treff som antyder at dette adjektivet benyttes med en rekke substantiver, som betegner både fysiske og psykiske egenskaper.

The screenshot shows the CoCoCo search interface. At the top, there are search filters for 'девичий' and 'Введите слово'. Below the filters, there are buttons for 'ПОИСК' (Search) and 'СБРОСИТЬ' (Reset). The search results are displayed in a list format, categorized into 'СУЩЕСТВИТЕЛЬНОЕ' (Nouns) and 'девичий + именительный' (Nouns + Nominative). The results include words like 'фамилия', 'стан', 'глаза', 'сердце', 'руки', 'ножки', 'бедро', 'косы', 'волос', 'стан', 'голос', 'голосок', 'голоса', 'слезы', 'слёзы', 'слеза', 'фигурка', 'головка', 'тело', 'сердца', 'смех', 'хохот', 'фамилия, имя'.

Figur 3-6: Skjermdump девичий

Blant de 100 eksemplene fra RNC finner vi en variert liste med substantiver, på samme måte som CoCoCo antydet.

<i>Альбом</i>	<i>Век</i>	<i>Виноград</i>	<i>Висок</i>	<i>Влас/волос</i>
<i>Возня</i>	<i>Восхищение</i>	<i>Глаз</i>	<i>Глупость</i>	<i>Головка</i>
<i>Голос</i>	<i>Голосок</i>	<i>Гордость</i>	<i>Грёза</i>	<i>Грудь</i>
<i>Дневник</i>	<i>Добродетель</i>	<i>Душа</i>	<i>Жизнь</i>	<i>Запах</i>
<i>Коза</i>	<i>Комнатка</i>	<i>Коса</i>	<i>Косынка</i>	<i>Красота</i>
<i>Кровать</i>	<i>Ладонь</i>	<i>Лицо</i>	<i>Монастырь</i>	<i>Мысль</i>
<i>Нога</i>	<i>Ножка</i>	<i>Обида</i>	<i>Образ</i>	<i>Песня</i>
<i>Пол</i>	<i>Попка</i>	<i>Пристойность</i>	<i>Проблема</i>	<i>Румянец</i>
<i>Сердце</i>	<i>Сила</i>	<i>Смех</i>	<i>Сон</i>	<i>Сообщество</i>
<i>Сосок</i>	<i>Спальня</i>	<i>Стан</i>	<i>Стих</i>	<i>Тонус</i>
<i>Уголок</i>	<i>Фамилия</i>	<i>Хор</i>	<i>Хохот</i>	<i>Честь</i>

Tabell 3-6: Substantiver *девичий*

Her finner vi både eksempler som beskriver fysiske trekk ved noen, *глаз* ‘øye’, *голос* ‘stemme’, *лицо* ‘ansikt’ og *нога* ‘bein’, men også ord som beskriver det indre, som for eksempel *грёза/сон* ‘drøm’, *душа* ‘sjel’, *сила* ‘styrke’ og *честь* ‘ære’, i tillegg til gjenstander og steder som *дневник* ‘dagbok’, *монастырь* ‘kloster’ og *спальня* ‘soverom’.

Dersom vi søker opp *девический* i CoCoCo, derimot, får vi kun opp én kollokasjon med *хора*, altså genitivsformen av *хор* ‘kor’. Ved å gå igjennom de 100 eksemplene med *девический* ser vi derimot at dette adjektivet brukes med en rekke substantiver, listet opp i tabell 3-7 nedenfor.

<i>Библиотека</i>	<i>Вздорность</i>	<i>Влюблённость</i>	<i>Возвышение</i>	<i>Возраст</i>
<i>Вольность</i>	<i>Восторг</i>	<i>Глаз</i>	<i>Головка</i>	<i>Голос</i>
<i>Голосок</i>	<i>Грёза</i>	<i>Давность</i>	<i>Доверчивость</i>	<i>Друг</i>
<i>Душа</i>	<i>Жест</i>	<i>Живот</i>	<i>Жизнь</i>	<i>Забота</i>
<i>Запись</i>	<i>Застенчивость</i>	<i>Игрушка</i>	<i>Имя</i>	<i>Квартира</i>
<i>Квартирка</i>	<i>Колено</i>	<i>Комната</i>	<i>Коса</i>	<i>Лицо</i>
<i>Лоб</i>	<i>Лобик</i>	<i>Любовь</i>	<i>Манера</i>	<i>Мечта</i>
<i>Нетерпение</i>	<i>Нетронутость</i>	<i>Опрятность</i>	<i>Оттенок</i>	<i>Отчаяние</i>
<i>Перелив</i>	<i>Переписка</i>	<i>Платье</i>	<i>Победа</i>	<i>Покой</i>
<i>Пора</i>	<i>Прядь</i>	<i>Ресница</i>	<i>Речь</i>	<i>Решётка</i>
<i>Рот</i>	<i>Рука</i>	<i>Румянец</i>	<i>Свежесть</i>	<i>Сентиментальность</i>
<i>Сердце</i>	<i>Серьёзность</i>	<i>Смушение</i>	<i>Соперничество</i>	<i>Статус</i>
<i>Стыд</i>	<i>Стыдливость</i>	<i>Сутулость</i>	<i>Талия</i>	<i>Увлечение</i>
<i>Ужас</i>	<i>Фамилия</i>	<i>Фигура</i>	<i>Форма</i>	<i>Хихиканье</i>
<i>Хор</i>	<i>Целомудрие</i>	<i>Честь</i>	<i>Чин</i>	<i>Чистота</i>
<i>Шея</i>	<i>Штука</i>			

Tabell 3-7: Substantiver *девический*

Substantivene i denne listen inneholder også mange fysiske trekk ved noen, som *рука* ‘hånd’, *фигура* ‘figur’ og *шея* ‘hals’, men vi har likevel en overvekt av beskrivelser av oppførsel eller følelser, slik som *влюблённость* ‘forelskelse’, *доверчивость* ‘godtroenhet’, *сентиментальность* ‘sentimentalitet’ og *стыд/стыдливость* ‘skam’. Disse ordene er abstrakte, og selv om vi finner tilfeller av slike blant eksemplene med *девичий* også, er de hyppigere med *девический*.

Dette adjektivparet er også det paret med flest substantiver som kan brukes med begge adjektivene: *глаз* ‘øye’, *головка* ‘lite hode’, *голос* ‘stemme’, *голосок* ‘liten/spak stemme’,

грёза ‘drøm’, *душа* ‘sjel’, *коса* ‘flette’, *лицо* ‘ansikt’, *фамилия* ‘pikenavn’, *хор* ‘kor’ og *честь* ‘ære’. Det kan derfor se ut til at det er en del variasjon i dette tilfellet.

Selv om det er flere substantiver som brukes med begge adjektivene ser det likevel ut til at også disse to konkurrerende adjektivene har hver sin nisje, hvor *девичий* helst brukes med konkrete jentetrekk eller jenters oppførsel, mens *девический* ofte brukes om oppførsel eller følelser i en mindre konkret forstand. *Девический* ser også ut til å brukes mer i en stereotypisk forstand, ut ifra hva slags oppfatninger man gjerne har om jenter. Det kan se ut til at *девичий* brukes på en mer konkret måte enn *девический*. Som nevnt er det en større grad av overlapp for dette adjektivparet, og det er derfor interessant å se nærmere på noen konkrete eksempler.

Девичье лицо ‘jenteansikt’ og *девическое лицо* ‘jenteansikt’ får nemlig to litt forskjellige betydninger, når de brukes for å beskrive utseendet til noe. I eksempel (9) er det snakk om en jentes utseende, ikke at hun spesifikt er en jentunge. Hun ser ung ut, selv om hun er omtrent 20 år gammel. I eksempel (10) er det derimot et spesifikt jenteansikt fra en dukke som er brukt for å lage Fader Frost, han er derfor en helt unik dukke.

(9) *Ей лет двадцать. Лицо почти девическое, пухленькое, круглое. — Вы знаете, — не может удержаться она, — Валя, мой муж, приходит домой и говорит: «Ты знаешь, детка (она краснеет от сорвавшегося интимного слова), молодых стали брать, так будь готова, не пугайся».* [Т. В. Чернавина. Побег из ГУЛАГа (1932)]

‘Hun er omtrent tjue år. Ansiktet er nesten jentete, lubbent, rundt. «du vet,» hun kan ikke motstå, «Valja, mannen min, kommer hjem og sier: «du vet, baby (hun rødmer av et intimt ord som har gått i stykker), unge begynte å tas, så vær klar, ikke vær redd»’

(10) *Когда мне было года три, папа смастерил Деда Мороза из старой куклы. Это был уникальный Дед Мороз — ватная борода на юном девичьем кареглазом лице. Я и теперь каждый Новый год кидаюсь наряжать ёлку сама, часто лишая своих детей этого удовольствия.* [Сати Спивакова. Не всё (2002)]

‘Da jeg var omtrent tre år, laget faren min en julenisse av en gammel dukke. Det var en unik julenisse, et vattert skjegg på et ungt, jentete, brunøyet ansikt. Selv nå, hvert nyttår, skynder jeg meg å dekorere treet selv, og berøver ofte barna mine denne gleden.’

Hvis vi ser på to eksempler som handler om jentestemmer, kan vi se at dersom vi benytter *девичий голос*, som i eksempel (11), snakker vi om en spesifikk jentes stemme, mens om vi bruker *девический голос*, som i eksempel (12), er det snakk om en uspesifikk jentestemme som høres.

(11) *Она исчезла — юная, живая, полноценная. Завтра я услышу в одной из комнат музея её чистый девичий голос: "... Вдумайтесь, товарищи!.. "Я вас любил так искренне, так нежно... "Миру крепостнических отношений противопоставил Александр Сергеевич этот вдохновенный гимн бескорыстия... "* [Сергей Довлатов. Заповедник (1983)]

‘Hun forsvant, ung, levende, fullverdig. I morgen vil jeg høre hennes rene, jentete stemme i et av rommene på museet: «... Tenk på det, kamerater! ...» Jeg elsker Dem så oppriktig, så ømt... «Alexandr Sergeevič stilte denne hymnen til uselviskhet opp mot en verden av livegenskapsrelasjoner...»’

(12) *Фронтовики утверждают, что на Белорусском фронте фриц использовал "Синий платочек" в прямо противоположных целях. Весной по ночам фриц атаковал, урезав пару куплетов "Синим платочком" через громкоговорители советские позиции, перемежая песню призывами девических голосов. "Ваняяя, — взывала какая-нибудь молоденькая актриска, спутавшаяся с немцами. [Эдуард Лимонов. У нас была Великая Эпоха (1987)]*

‘Frontlinjesoldater hevder at Fritz på den hviterussiske fronten brukte «Blått lommetørkle» for direkte motsatte mål. Om våren, om natten, angrep Fritz og klippet et par vers med «Blått lommetørkle» over høyttalerne til de sovjetiske stillingene, ispedd rop av jentestemmer. «Vanjajaja,» ropte en ung skuespillerinne, som hadde innlatt seg med tyskerne.’

Når valget av adjektiv i disse setningene faktisk kan endre hele betydningen, vil det jo si at man ikke kan velge helt fritt hvilket adjektiv man vil bruke. Dette underbygger observasjonen om at de i stor grad har sine egne funksjoner, og derfor sine egne nisjer.

3.3 Konklusjon

Målet med dette kapittelet var å undersøke om de ulike adjektivene opererer i forskjellige sfærer, og derfor har skaffet seg egne nisjer i språket. Etter å ha gjennomført tre kasusstudier, kan vi konkludere med at dette i stor grad er tilfellet.

Ved å undersøke de tre adjektivparene *рыбий/рыбный*, *черепаший/черепаховый* og *девичий/девический* har vi sett at de to adjektivene ikke brukes om hverandre, samtidig som det er en viss grad av overlapping, spesielt for *девичий/девический*. I alle de tre adjektivparene, er det i stor grad j-adjektivet som benyttes sammen med deler av dyret, eller om kroppsdelen til en jente i kasusstudie 3. Jeg vil være tilbakeholdende med å trekke bastante konklusjoner på grunnlag av tre små kasusstudier, men undersøkelsen min tyder likevel på at j-adjektivene har funnet sin nisje i sfæren «dyret som dyr».

Om vi ser tilbake på hovedproblemstillingen for denne oppgaven, blir nå spørsmålet om dette betyr at j-adjektivene vil dø eller ikke. Det virker rimelig at om man må bruke j-adjektiv når man snakker om selve dyret, så vil j-adjektivene har et eget bruksområde – og dermed ha gode muligheter for å overleve. Når vi også ser på hvordan betydningen endres ettersom man bruker *девичий* eller *девический* der hvor det er overlapp, kan dette også gi en indikasjon på at j-adjektivene overlever.

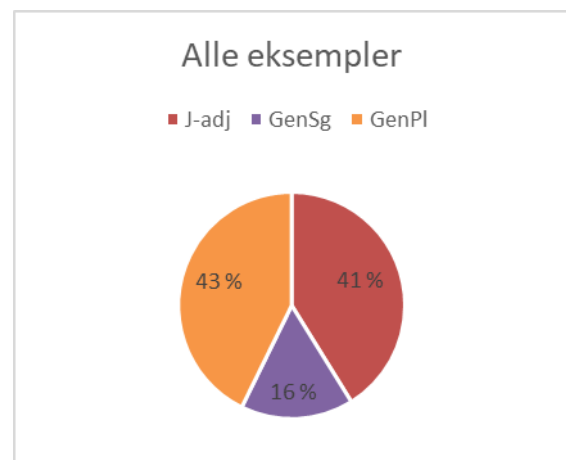
4 Konkurransen med genitiv-konstruksjoner

Det er ikke bare konkurransen fra andre typer adjektiver som kan virke truende på j-adjektivene. I dette kapitlet er målet å prøve og finne ut om det også er konkurranse fra genitiv-konstruksjoner, og eventuelt hvor stor denne konkurransen er. Jeg foretar en korpusundersøkelse av bruken av adjektivkonstruksjonen (forkortet J-adj i tabeller og figurer), genitiv singularis (GenSg) og genitiv pluralis (GenPl) i henholdsvis *собачий лай*, *лай собаки* og *лай собак*, som er ulike varianter av ‘hundebjeff’, med data fra RNC. Jeg har valgt disse tre konstruksjonene fordi alle er godt representert i RNC. Jeg undersøker om det finnes noen tydelige generaliseringer for når man skal bruke adjektiv, og når man skal bruke genitiv, ved å se på faktorer som individualitet, altså om det er snakk om referanse til spesifikke individer, og bruken av attributt. I tillegg vil jeg undersøke hvordan de tre konstruksjonene brukes i abstrakte sammenhenger. Med utgangspunkt i den omfattende overlappingen jeg finner, konkluderer jeg med at j-adjektivene står seg godt i konkurransen med genitivkonstruksjoner i det russiske språket.

Databasen består av totalt 838 eksempler og distribusjonen er:

	Antall	Prosent
J-adj	345	41 %
GenSg	135	16 %
GenPl	358	43 %
Totalt	838	100 %

Tabell 4-1: Distribusjon av alle eksempler

Figur 4-1: Distribusjon av alle eksempler

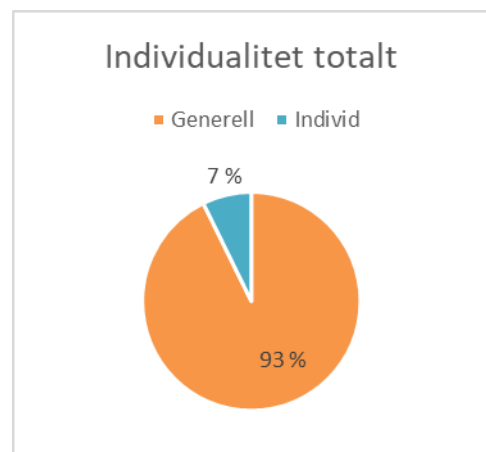
Alle eksemplene er hentet fra RNC, og i forarbeidet er det luket ut eksempler som var duplisert eller ikke inneholdt en av de tre konstruksjonene. Eksemplene som er luket ut havnet i databasen fordi søkekriteriene kun spesifiserte at ordene *лай* og *собака* skulle følge hverandre slik de ville stått i tre konstruksjonene, *собачий* etterfulgt av *лай*, *лай* etterfulgt av *собаки* og *лай* etterfulgt av *собак*.

4.1 Individualitet

Ved hjelp av disse eksemplene er første del av undersøkelsen å finne ut om én konstruksjon brukes mer om spesifikke individer enn de andre. Når det er snakk om referanse til spesifikke individer, kan man si at konstruksjonen innebærer «individualitet». For å avgjøre dette må man i mange av eksemplene vite hva det er snakk om i en større kontekst, og dette er sjekket så godt det lar seg gjøre i RNC. Faktorer det er lagt vekt på, er om hunden eller hundene er nevnt tidligere i konteksten, om det spesifiseres i selve setningen hvilken eller hvilke hunder det er som bjeffer, eller om det er snakk om en uspesifisert lyd av hundebjeff.

Totalt kan vi se at den generelle bruken av hundebjeff i de tre konstruksjonene er mest fremtredende, og det er kun i 61 av de totalt 838 eksemplene vi finner individualitet.

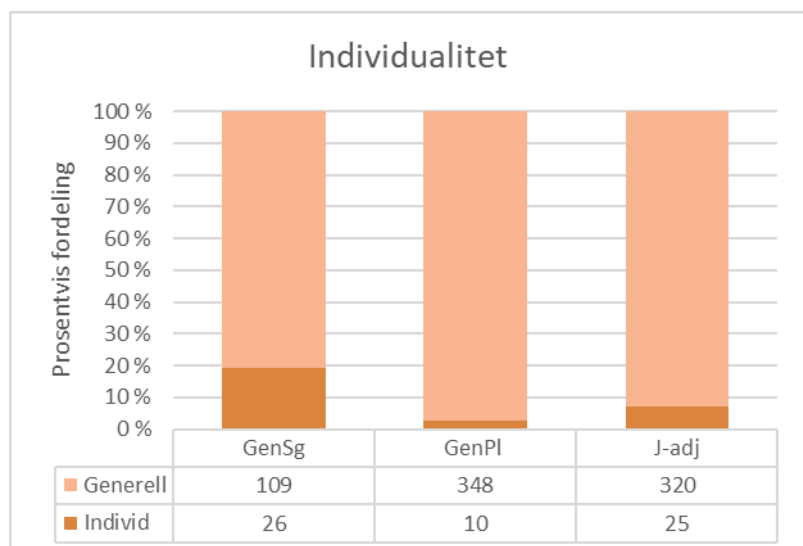
En mulig grunn for dette kan være at det i mange tilfeller hvor det er snakk om en spesifikk hun, eller en gruppe hunder som vi kjenner til fra konteksten, vil forfatteren heller benytte seg av et verb, for eksempel *тявкать* ‘å bjeffe’, eller *тявкнуть* ‘å bjeffe (en gang)’ som har henholdsvis 229 og 178 oppføringer i RNC, eller *лаять* ‘å bjeffe’ som er det mest brukte verbet med 6 513 oppføringer, for å vise hvilket individ det er som bjeffer.

Figur 4-2: Distribusjon av individualitet totalt

Dersom vi ser på de tre konstruksjonene hver for seg, ser vi at j-adjektiv har akkurat samme distribusjon som totalen, 93% generell bruk (320 eksempler) og 7% individuell bruk (25 eksempler). I genitiv pluralis finner vi enda mindre individualitet, hvor 97% av eksemplene er generelle (348)

og kun 3% er individuelle (10), mens genitiv singularis derimot, overrasker. Selv om denne konstruksjonen har færrest oppføringer, er likevel tendensen interessant å se på. Som vi kan

Figur 4-3: Distribusjon av individualitet og generell bruk

se er det i 81% av tilfellene (109) snakk om den generelle lyden, mens det i 19% av tilfellene (26) er snakk om et individ.

Ved å gjøre en statistisk analyse kan vi undersøke om individualitet påvirkes av hvilken konstruksjon som brukes. Ut ifra en chi-kvadrat-test kan vi se at p-verdien er mindre enn 0,05, noe som tyder på at funnene i

figur 4-3 er signifikante. Dette betyr ikke nødvendigvis at det har noe å si hvilken konstruksjon man velger, men det kan gi en indikasjon på at det er en sammenheng mellom individualitet og

```
> assocstats(IndKas)
```

	χ^2	df	P(> χ^2)
Likelihood Ratio	34.163	2	3.8165e-08
Pearson	39.381	2	2.8082e-09

Phi-Coefficient	: NA
Contingency Coeff.:	0.212
Cramer's V	: 0.217

Figur 4-4: Chi-kvadrat-test individualitet

valg av konstruksjon. Ved å undersøke effektstørrelsen (Cramer's V), ser vi at 0,217 er en liten størrelse, men allikevel verdt å rapportere (King & Minium, 2008:327-30). Dette tyder på at individualitet til en viss grad har effekt på valg av konstruksjon.

Oppsummerende kan vi si at selv om genitiv singularis har prosentvis flere individuelle kontekster, er det ingen klare tegn på at individualitet er en avgjørende faktor for hvilken konstruksjon som skal brukes.

4.2 Attributt

Vi skal nå se nærmere på brukes av adjektivattributter i de tre konstruksjonene. Kan det være at adjektivattributter forekommer hyppigere i en av konstruksjonene? Vi skal undersøke både eksempler som refererer til individuelle hunder, og eksempler med generell referanse.

Attributter gir en ekstra beskrivelse, og det kan være interessant å se om disse brukes mer med en av konstruksjonene enn de andre. Dersom denne beskrivelsen brukes mer med en konstruksjon, kan det kanskje sies at denne konstruksjonen kan brukes i mer spesifikke eksempler, hvor vi fokuserer på den som bjeffer eller hvordan bjeffingen utføres. Som vi vil se, er det forskjeller, men de er ikke store nok til at vi kan formulere noen klare regler. Denne undersøkelsen underbygger dermed at det er stor grad av overlapping mellom konstruksjonene.

Blant eksemplene som viser individualitet, har vi attributter i 26 av de totalt 61 eksemplene. Dette ekstra adjektivet gir leseren et mer nøyaktig bilde av for eksempel hva slags hund det er snakk om. Adjektiver som for eksempel *хрунлый* 'hes' som i eksempel (1) nedenfor, kan gi

en indikasjon på at hunden som bjeffer er gammel, eller trøtt, mens *весёлый* 'lystig/munter' som i eksempel (2) kan gi inntrykk av en lykkelig hund.

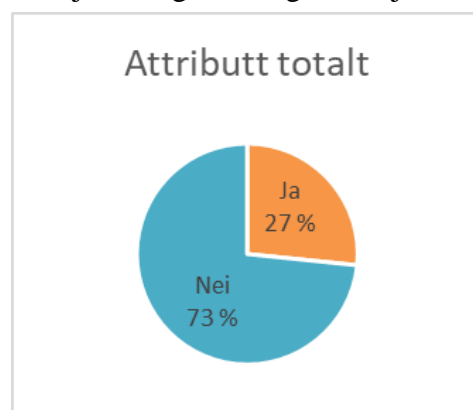
(1) *На стук в дверь изнутри слышался хриплый собачий лай, потом шаги и женский голос: ...* [В. П. Авенариус. Школа жизни великого юмориста (1899)]
'Ved bank på døren høstes en hes bjeffing innenfra, deretter fottrinn og en kvinnestemme: ...'

(2) *Весёлый лай собак возвестил приход хозяев.* [В. Г. Короленко. Лес шумит (1886)]
'Den muntre bjeffingen varslet om eierens ankomst.'

Både j-adjektiv og genitiv singularis har elleve eksempler med attributt på individnivå, mens genitiv pluralis kun har fire eksempler hvor attributt er brukt. I begge de to førstnevnte konstruksjonene er det jo snakk om en enkelt spesifikk hund, og det er derfor kanskje enklere å tillegge denne flere egenskaper enn hva man kan gjøre med for eksempel en gruppe hunder. Foreløpig ser det ut til at tendensen er at det finnes mye overlapping mellom de ulike konstruksjonene, spesielt mellom genitiv singularis og j-adjektiv. Det er i mange tilfeller mulig å erstatte genitiv pluralis med en adjektivkonstruksjon, og til dels vice versa. Man kan like gjerne si *весёлый собачий лай* som *весёлый лай собак* 'lystig/munter hundebjeffing', eller *я слышала лай собак* kan erstattes med *я слышала собачий лай* 'jeg hørte hundebjeffing', selv om en av dem kanskje er å foretrekke. Dette krever muligens en spørreundersøkelse for å gi et klart svar på, noe som ikke er gjort i forbindelse med denne oppgaven.

Som nevnt brukes noen adjektivattributter på individnivå, men det brukes desidert mer attributter på generelt nivå i eksemplene i databasen. Bruken av attributter kan hjelpe oss å forstå hvilken konstruksjon som kan brukes i hvilke situasjoner, og hva slags funksjon denne konstruksjonen har i setningen. I 27% av tilfellene (223 eksempler) brukes det attributt sammen med en av de tre konstruksjonene.

Som vi kan se i tabell 4-2, brukes attributtene oftere i generelle sammenhenger enn på individnivå; 197 mot 26 eksempler. Men det er også viktig å presisere at hvis vi ser på *andelen* eksempler som har attributt, er det desidert mer

Figur 4-5: Distribusjon av attributt totalt

brukt i individuelle kontekster. Av de generelle eksemplene, er attributt brukt i 25,4% av tilfellene, mens for individuelle kontekster er andelen attributt hele 42,6%.

	Generell	Individ	Totalt
Attributt +	197	26	223
Attributt -	580	35	615
Totalt	777	61	838

Tabell 4-2: Bruk av attributt i generelle og individuelle kontekster

Ved å gjøre en ny statistisk analyse av disse funnene kan vi se at p-verdien er mindre enn 0,05, noe som tyder på at dette er signifikant. Effektstørrelsen er såpass lav at det så vidt går an å si at forskjellene i tabellen er robuste.

```
> assocstats(AttInd)
              X^2 df  P(> X^2)
Likelihood Ratio 7.9885  1 0.0047076
Pearson          8.7416  1 0.0031104

Phi-Coefficient   : 0.101
Contingency Coeff.: 0.101
Cramer's V       : 0.101
>
```

Figur 4-6: Chi-kvadrat-test attributt

Det er noen adjektiver som går igjen som attributter, og disse er listet opp i tabell 4-3 nedenfor. 3-6 gjentakende adjektiver er markert med grønn, mens 7 og høyere er markert med rødt.

Av de grønne adjektivene er det ett som skiller seg spesielt ut. *Злобный* 'ond' brukes kun sammen med j-adjektivkonstruksjonen, og ikke med genitiv singularis eller genitiv pluralis. *Злобный* kan være en indikator på hundens intensjoner, hvilken rolle den har i den senere konteksten, og eventuelt hvilke konsekvenser dette kan få. Denne beskrivelsen er ganske spesifikk, og forteller oss noe om den hunden som lager lyd. Ved å se på den utvide konteksten av disse eksemplene i RNC, kan vi hvordan dette negative ladede adjektivet er med på å forme et bilde av hva som foregår, i eksempel (3), (4), (5) og (6).

Adjektiv	Genitiv Sg	Genitiv Pl	J-adjektiv	Totalt
Азартный	1			1
Басистый	1			1
Басовитый	1			1
Беспокойный		1		1
Беспрерывный		1		1
Бессмысленный			1	1
Бешеный	1			1
Близкий			1	1
Весёлый		1	2	3
Взволнованный			1	1
Визгливый	1			1
Внезапный		1		1
Восторженный			1	1
Встревоженный		2		2
Вялый			1	1
Глухой		2	3	5
Гонный		1		1
Громкий	5	5	6	16
Густой		1	1	2
Далекий	3	8	7	18
Дальний	1	3	1	5
Деревенский		1		1
Долгожданный	1			1
Домашний		1		1
Дурной		1		1
Единодушый		1		1
Жалобный			1	1
Заливистый			2	2
Заливчатый		1	1	2
Звонкий		1	5	6
Зимний		1		1
Злобный			4	4
Злой	1			1
Исступлённый		1		1
Истерический			1	1
Истошный		2		2
Круглый			1	1
Ленивый		2	1	3
Монотонный			1	1
Надоедливый		1		1
Надрывный	1	2		3
Надсадистый			1	1
Надсадный			1	1
Натужный			1	1
Невнятный		1		1
Незлобный			1	1
Неисмолкаемый			1	1
Неистовый	1	10	3	14
Необычайный		1		1
Неожиданный	1			1

Неперестававший			1	1
Непрерывный	1			1
Нервный		1		1
Несмолкаемый			1	1
Нетепреливый			1	1
Неугомонный	1			1
Неумолкаемый		1		1
Низкий			1	1
Нормальный			1	1
Ночный			1	1
Оглушительный		4	1	5
Одинокий	1		1	2
Ожесточённый	1			1
Осатанелый		1		1
Остервенелый		1	1	2
Отдаленный	1	5	5	11
Отрывистый	1			1
Отчаянный	1	3	2	6
Переливистый		1		1
Пострашный			1	1
Предрасветный		1		1
Приглушенный		1	2	3
Притихший			1	1
Пронзительный	1			1
Простуженный	1			1
Радостный		2	1	3
Раздраженный	1			1
Различимый			1	1
Разноголосый		1	2	3
Разорванный			1	1
Реденький			1	1
Редкий		2		2
Резкий	1			1
Ровный			1	1
Сдавленный		1		1
Сдержанный	1			1
Сердитый		1	1	2
Сильный		1		1
Сиплый	1			1
Старческий			1	1
Страшный		2	1	3
Тихий	1			1
Тоскливый			1	1
Требовательный			1	1
Тревожный	1	4		5
Ужасный	1			1
Характерный	1			1
Хлипкий	1			1
Хриплый	2	3	5	10
Яростный	2	3	3	8
Totalt	41	92	90	223

Tabell 4-3: Liste over attributter

(3) *Сто шагов; туман обманчив. Подтверждая его слова, мрак разразился злобным собачьим лаем. — Что чувствует человек в бою? — спросил солдата Коломб.*

‘Hundre skritt; tåken bedrar. Bekreftelsen av ordene hans brøt ut som et ondt hundebjeff. – Hva føler et menneske i kamp? – spurte Kolomb soldaten.’

(4) *Не помнил, как все ниже и ниже сносило челнок, все дальше и дальше от цели — в черный пролом улахинских сопок. Очнулся, когда заскрипела под днищем земля и злобный собачий лай понесся с берега. Быстро сообразил: «Хутор Нагибы». Проковылял несколько сажень по воде.»*

‘Jeg husket ikke hvordan båten ble trukket lengre og lengre ned, lengre og lengre unna målet – inn i kløften mellom Ulakha-åsene. Jeg våknet da bakkene knirket under bunnen, og et ondt hundebjeff lød fra bredden. Jeg skjønnte raskt: «Gården til Nagib». Jeg rodde noen favner i vannet.

(5) *Резкие, короткие выстрелы затрещали вслед. Метелица, путаясь в кустах и потеряв фуражку, рвался наугад, но голоса стонали, были уже где-то впереди, и злобный собачий лай доносился с улицы. — Вот он, держи! — крикнул кто-то, бросаясь к Метелице с вытянутой рукой.*

‘Skarpe, korte skudd knitret bak. Metelnitsa (en gruppe), ble forvirret i buskene, og mistet hetten, men stemmene stønnet, var allerede et sted foran, og et ondt hundebjeff kom fra gaten. – Her er han, hold! – ropte noen, og løp til Metelnitsa med en utstrakt hånd.’

(6) *Шалостей стало больше, а так и веселей, молодежи веселей, каждую субботу в горсаду танцы под духовой: Зежск наш в данной точке к заводу приставлен. Брюханов, послушав нехитрые зежские новости и посмеявшись с дежурной, вышел на свежий воздух и долго ходил по пустынным и темным еще улицам, вызывая злобный собачий лай; собак в Зежске, как и прежде, водилось много, их держали почти в каждом дворе;*

‘Det ble flere sprell, og morsommere, ungdommen muntre, hver lørdag var det dans til korpsmusikk i byhagen, Zežsk var på dette tidspunktet knyttet til en fabrikk. Brjuxanov, etter å ha lyttet til de enkle Zežsk-nyhetene og ledd med vakthavende, gikk ut i den friske luften, og gikk lenge langs de øde og fremdeles mørke gatene, fremkalte ond hundebjeffing; som før fantes det mange hunder i Zežsk, de ble holdt i nesten alle bakgårder.’

De andre adjektivene som går igjen, gir gjerne en mer generell beskrivelse av den som lager lyden, for eksempel *тревожный* ‘engstelig’, *хриплый* ‘hes’ og *яростный* ‘rasende’. Disse adjektivene hjelper oss å danne et bilde av hunden, men de sier ingenting om dens intensjoner på samme måte som *злойный* har potensiale til.

I tabell 4-4 kan vi se den totale distribusjonen av eksemplene både med tanke på individualitet, attributt og konstruksjon.

	Gen Sg		Gen Pl		J-adj		Totalt
	Individuell	Generell	Individuell	Generell	Individuell	Generell	
Attributt +	11	30	4	88	11	79	223
Attributt -	15	79	6	260	14	241	615
Totalt	26	109	10	348	25	320	838

Tabell 4-4: Total distribusjon m/individualitet, attributt og konstruksjon

Som vi kan se, er de ulike konstruksjonene ganske jevnt fordelt. Det er altså ikke mulig å bruke attributt i kombinasjon med individualitet til å formulere klare regler for valget mellom de tre konstruksjonene. Dette vitner om stor grad av overlapping mellom konstruksjonene. I forrige kapittel så vi at j-adjektivene hadde utviklet egne bruksområder der de ikke konkurrerer med adjektiver med andre suffikser. Dermed var de beskyttet fra konkurranse, og jeg argumenterte for at dette øker sjansene for at j-adjektivene vil overleve. I dette kapitlet har vi sett at det er stor grad av overlapping mellom j-adjektiv og genitiv-konstruksjoner. J-adjektivene er med andre i et konkurranseforhold med genitiv-konstruksjonene. Betyr dette at j-adjektivene vil bukke under for konkurransen? Ikke nødvendigvis. Frekvenstillene tyder på at j-adjektivene klarer seg godt. Som vi så i begynnelsen av kapitlet, er j-adjektivet jeg har undersøkt i dette kapitlet like hyppig brukt som genitiv pluralis, og hyppigere enn genitiv singularis. I den grad *собачий* er representativt for j-adjektiver generelt, er det altså grunn til å tro at j-adjektivene står seg godt i konkurransen. Vi har ikke holdepunkter for å anta at j-adjektivene er på vei ut.

4.3 Abstrakt bruk

Blant eksemplene som havner i kategorien «generell», finner vi mange eksempler på det vi kan kalle abstrakt bruk av de tre konstruksjonene. Først og fremst har vi abstrakt bruk når konstruksjonene brukes i en generell, uspesifisert betydning, hvor det handler om å formidle en slags stemning. For eksempel kan de brukes for å vise at man nærmer seg bebyggelse som i eksempel (7) og (8), eller ved at forfatteren presiserer fraværet av bjeffingen som en måte å forklare at det ikke finnes liv et sted, som i eksempel (9).

(7) *Прошло так часа два, лошадь замучилась, сам он озяб, и уж ему казалось, что он едет не домой, а назад в Репино; но вот сквозь шум метели послышался глухой **собачий лай**, и впереди показалось красное, мутное пятно, мало-помалу обозначились высокие ворота и длинный забор, на котором остриями вверх торчали гвозди, потом из-за забора вытянулся кривой колодезный журавль.* [А. П. Чехов. Воры (1890)]

‘To timer som dette gikk, hesten var utslitt, selv var han kald, og for han virket det som at han ikke skal hjem, men tilbake til Repino; men gjennom støyen av en snøstorm hørte han en øde hundebjeffing, og foran (han) dukket det opp et rødt, kjedelig sted, litt etter litt dukket det opp en høy port og et langt gjerne, der nagler stakk opp, og deretter en skjev brønnekran som stakk ut bak gjerdet.’

(8) *Дальше услышали **лай собаки**, слышен детский веселый крик, оказывается дети коз пасут.* [Константин Филоненко. Дневник (1954)]

‘Så hørte de hundebjeffing, det høres et barns muntre rop, det viser seg at det er barn som beiter geiter.’

(9) *В городе ни одного фонарика, ни голосов, ни **собачьего лая**.* [В. А. Никифоров-Волгин. Дорожный посох (1923-1938)]

‘Det finnes ikke en eneste lykt i byen, ingen stemmer, ikke hundebjeffing’

Alle disse tre eksemplene gir leseren et inntrykk av omgivelsene til det som foregår i fortellingen, og gir ingen indikasjon på om disse hundene har noe å si for historien.

De generelle eksemplene brukes også i en abstrakt betydning når de beskriver hvordan et menneske oppfører seg, eller hvordan en lyd høres ut. I eksempel (10) er det ikke snakk om en hund som bjeffer, men en mann som ler med en latter som kan minne om et hundebjeff, og i eksempel (11) finner vi en gammel beskrivelse av måten man hoster på ved kikhoste, ved at det høres ut som man bjeffer. Disse to eksemplene er ikke metaforisk slik som eksempel (3) hvor vi hadde en slags skjult sammenligning, men en eksplisitt sammenligning med *похоже* ‘lik’ eller *напоминающий* ‘som minner om’.

(10) *Салакин взглянул на старосту и засмеялся смехом, похожим на **лай собаки**.* [Максим Горький. Злодеи (1901)]

‘Salakin så på lederen og lo med en latter som lignet på hundebjeffing’

(11) *Ночной припадок обуславливается быстро наступившим воспалением, припуханием горла, вследствие чего голосовая щель суживается, что*

производит свист и особенный характер кашля, напоминающий собой лай собаки. [Коклюш. Предупреждение и лечение его гомеопатическими средствами (1884)]

‘Et nattlig anfall er forårsaket av en hurtig betennelse, hevelse i halsen, som er et resultat av at glottis (lydapparatet i halsen) smalner, noe om gir en fløytelyd, og en spesiell karakter av hoste, som minner om hundebjeffing.’

Lyden av hunder som bjeffer, er noe de aller fleste vet hvordan lyder, og det kan derfor være et godt alternativ for å gi en beskrivelse av et menneske eller en situasjon. Hvis vi ser tilbake til eksempel (3) i seksjon 4.2., har vi også et eksempel på abstrakt bruk hvor det er måten mannen snakker på som beskrives som et ondt hundebjeff. I dette eksempelet har vi et j-adjektiv, og kanskje er det slik at j-adjektiver er mest brukelige i metaforer som i (3), mens genitiv heller brukes i eksplisitte sammenligninger som i (10) og (11). Mitt materiale er dessverre for lite til at det er mulig å trekke noen klar konklusjon.

4.4 Situasjoner der kun genitiv er mulig

Det ser ut til å finnes situasjoner hvor det kun er genitivkonstruksjonene som er mulig, og ikke j-adjektivkonstruksjonen. Hvis vi tar for oss eksempel (12) hvor det er snakk om en yppersteprests hunder, er vi nødt til å bruke en genitivkonstruksjon for å få frem dette eiendomsforholdet.

(12) *Все последующее произошло быстро: крики Ахавера, грубая брань Нехебка, грохот камней о доски ворот, неистовый лай собак главного жреца, кинувшихся к ограде.* [И. А. Ефремов. На краю Ойкумены (1945-1946)]

‘Alt som fulgte skjedde raskt: Ahavers skrik, Nehebks banning, torden av steinene mot plankene i porten, den rasende bjeffingen til hundene til ypperstepresten, som stormet mot gjerdet.’

Eieren av hunden(e) kan kun spesifiseres på denne måten, og det er ikke mulig å få til denne spesifikasjonen med en adjektivkonstruksjon. Man kan enten bruke et eiendomspronomen og si *лай его собаки* ‘bjeffingen til hans hunder’, eller som i eksempelet bruke genitivkonstruksjonen *лай собак жреца* ‘bjeffingen til yppersteprestens hunder’.

Et annet tilfelle der kun genitivkonstruksjonen kan brukes, er når man ønsker å referere tilbake til hunden med et personlig pronomen. Sier man *лай собаки* eller *лай собак*, kan et

pronomen, som *она* 'hun', lengre ut i teksten vise tilbake til *собака*, men *она* kan ikke vise tilbake til adjektivet *собачий*.

Siden spesifikasjonen av eierforhold og bruk av personlig pronomen krever en genitivkonstruksjon, kunne man tenke seg at slike tilfeller fører til en marginalisert av j-adjektiv. Det er imidlertid verdt å merke seg at tilfeller med eierforhold eller personlig pronomen forekommer svært sjeldent i mitt materiale. Dette kan tyde på at slike tilfeller ikke utgjør en reell trussel mot bruken av j-adjektiver i moderne russisk.

4.5 Konklusjon

I dette kapitlet har jeg prøvd å finne ut hvor stor konkurransen fra genitivkonstruksjoner er for j-adjektivkonstruksjoner. Jeg har prøvd å finne ut om det er faktorer som påvirker hvilken konstruksjon man skal velge, ved å se på individualitet, bruk av attributt og abstrakt bruk.

Det er tydelig at det er en god del overlapping mellom de tre konstruksjonene, og det ser ikke ut til at verken individualitet, bruk av attributt eller abstrakt har så mye å si for hvilken konstruksjon man velger.

Det er derimot interessant, som presisert i seksjon 4.4., at det finnes tilfeller der man kun kan bruke en genitivkonstruksjon. Selv om det er tilfeller der adjektivkonstruksjonen ikke er mulig, viser min undersøkelse at det er relativt få slike eksempler, og de står derfor ikke i veien for at j-adjektivene kan overleve. Når det allikevel finnes såpass mange andre kontekster der man helt fint kan velge å bruke j-adjektivkonstruksjonen, er dette godt nytt for j-adjektivene.

Selv om det i mitt materiale ikke ser ut til å finnes klare strukturer hvor j-adjektiv må brukes, er det at de er såpass godt representert, en indikasjon på at de fortsatt brukes i mange forskjellige kontekster. Når det ikke ser ut til at det finnes noen klare linjer for når man skal bruke de ulike konstruksjonene, kan det være en indikasjon på at det finnes en høy grad av valgfrihet når man skal snakke om hundebjefing. Denne valgfriheten bringer oss tilbake til bakgrunnen for hele denne oppgaven, nemlig at Vinogradov trodde j-adjektivene skulle dø ut (Vinogradov, 1947:167). Valgfriheten gjør at j-adjektivene fortsatt er «liv laga».

Vi har sett at det i mange tilfeller benyttes j-adjektiver når det er snakk om abstrakt bruk, og dette skal vi undersøke litt videre i kapittel 5, hvor jeg skal undersøke hvordan overført betydning og faste uttrykk kan være en måte for adjektivene å overleve på.

5 Overført betydning og faste uttrykk

I dette kapitlet vil jeg undersøke hvordan adjektivene *коровий* ‘ku-’, *кошачий* ‘katte-’, *собачий* ‘hunde-’, *волчий* ‘ulve-’ og *медвежий* ‘bjørne-’ brukes i overført betydning og faste uttrykk i russiske tekster ved hjelp av et utvalg korpusdata fra RNC. Som nevnt i kapittel 1, har Šmeleva (2008) et poeng i at j-adjektiver er relative og knytter seg til substantivet de er avledet fra. I forbindelse med det kan det være interessant å undersøke hvordan metafor og metonymi kan hjelpe disse adjektivene å overleve. Et samlebegrep på norsk som dekke både metafor og metonymi, er at man snakker om noe i «overført betydning», altså at man overfører betydningen fra en kilde til et mål. Dette begrepet vil gå igjen videre i dette kapitlet. Jeg vil også undersøke hvordan overført betydning spiller en rolle for dannelsen av stereotypier, og hvordan kulturell forståelse er relevant for dette. Til slutt skal vi se på dannelsen av faste uttrykk, og hva slags rolle disse spiller for overlevelsen til j-adjektivene.

For å lage en database, hentet jeg ut en rekke eksempler for hvert enkelt adjektiv fra RNC, og sorterte ut kun ett eksempel fra hver forfatter for å få et utvalg med uavhengige observasjoner. Ved å sortere på denne måten unngår jeg at forfatterens personlige preferanser skaper skjevheter i databasen, da det er rimelig å anta at ulike forfattere kan ha spesielle preferanser når det gjelder bruken av disse adjektivene. Deretter valgte jeg ut 100 tilfeldige eksempler for hvert av de fem adjektivene, og databasen til denne undersøkelsen består dermed totalt av 500 eksempler. Til slutt har jeg identifisert hvilket substantiv adjektivet står til, som er et viktig punkt for å kunne forklare hvordan disse adjektivene brukes.

5.1 Overført betydning

Først og fremst har jeg undersøkt, og delt inn eksemplene etter om de er brukt i overført eller ikke-overført betydning. Overført betydning brukes som nevnt i dette kapitlet som et paraplybegrep for metafor og/eller metonymi, for å skille mellom eksemplene hvor det er snakk om en faktisk egenskap ved, eller en del av dyret – ikke-overført betydning, og eksemplene hvor det er snakk om noe annet enn dette – overført betydning. Av eksemplene hvor adjektivene brukes i overført betydning, vil jeg skille mellom om noe eller noen ligner på et av dyrene, oppfører seg som et av dyrene, eller om det er andre ting som kan forklares ved hjelp av disse dyreadjektivene. Dette blir en viktig del av å analysere hvordan adjektivene brukes i overført betydning.

5.1.1 Metafor og metonymi

George Lakoff beskriver begrepet metafor som «... a cross-domain mapping in the conceptual system...» (Lakoff, 1993:203). Dette betyr at vi har et kildedomene hvor vi kan hente inspirasjon til å forklare noe i et måldomene, hvilket vil si at vi ikke snakker om tingene i måldomenet i sin bokstavelige forstand. Et eksempel på dette kan være når man bruker terminologi fra krig for å forklare hvordan en diskusjon utfolder seg (Lakoff & Johnson, 1980:124). Vi kan snakke om at argumenter er våpen som vi fyrer av mot opponenten, diskusjonen kan stilne, hardne eller lignende akkurat slik som i krig, men det er allikevel ikke i en bokstavelig forstand slik som vi bruker terminologien i krig.

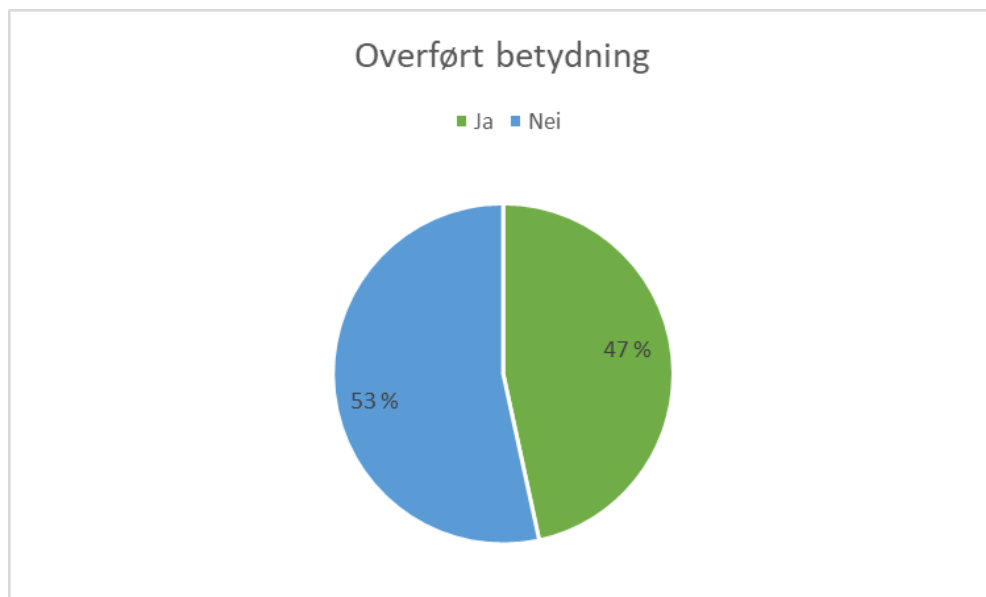
Metonymi ligner på metafor, men det er noen viktige forskjeller som gjør det hensiktsmessig å skille metonymi ut som et eget begrep. Ifølge Radden og Kövecses handler metonymi om at man benytter seg av en slags helhet for å forklare en enkel del (Radden og Kövecses, 1999:21). I likhet med metafor innebærer metonymi at man bruker et «kildeord» til å beskrive et «målord», men karakteristisk for metonymi er ifølge Peirsman og Geeraerts at det er en nærhetsrelasjon mellom kildeordet og målordet (Peirsman og Geeraerts, 2006:278). For eksempel kan man si at *stearinlyset slukket*, når det i virkeligheten er *flammen* som slukket. Her er både stearinlyset og flammen innenfor det samme domenet, men man bruker et slags erstatningsord for å forklare hva som skjer. Det som skiller metonymi og metafor, er altså at metonymi opererer innenfor et domene, mens metafor opererer på tvers av domener.

Metafor og metonymi er begreper som kan brukes for å forklare bruken av j-adjektivene i ulike kontekster, men ofte trenger vi noen forutsetninger for å forstå slike uttrykk. Disse forutsetningene er noe vi tilegner oss i løpet av livet, gjennom opplevelser, følelser, tanker og vår egen forståelse av hva som foregår rundt oss. Slike forutsetninger varierer gjerne fra person til person, både på grunn av alder, kultur, geografisk plassering og andre faktorer som kan være med på å påvirke hvordan vi ser verden. For eksempel kan hva vi assosierer med en bjørn variere ettersom hvor man bor, hva slags tradisjoner man har, om bjørnen lever fritt i din del av verden, eller kun finnes i dyrehagen eller på sirkus. Noen slike forutsetninger vil forklares mer i detalj senere i kapitlet, hvor disse kan brukes for å forklare adjektivenes bruk og betydning.

Ettersom det i denne undersøkelsen ikke har betydning om det er metafor eller metonymi som brukes, vil jeg videre bruke paraplytermen «overført betydning» i alle tilfeller hvor disse brukes.

5.2 Overført betydning/ikke-overført betydning

Etter å ha klassifisert alle eksemplene etter om de er brukt i overført betydning eller ikke, står vi igjen med følgende resultat:

Figur 5-1: Distribusjon overført betydning

Av alle eksemplene ser vi at 47% av dem er brukt i overført betydning, mens 53% er brukt i ikke-overført betydning. For hvert av adjektivene varierer distribusjonen noe, hvor det er mest bruk av overført betydning med *волчий* og *медвежий*, og minst for *коровий*. Det er rimelig å anta at de fleste ord for det meste brukes i sin «egentlige», ikke-overførte betydning, og det er derfor meget interessant å se at dette kun stemmer for *собачий*, *кошачий* og *коровий*, hvor under halvparten brukes i overført betydning, mens for *волчий* og *медвежий* brukes over halvparten i overført betydning.

Blant de 53% med ikke-overført betydning, finner vi for eksempel tilfeller der det er snakk om et faktisk ulvehyl, slik som i eksempel (1):

(1) *Есть, конечно, любители, готовые ехать невесть куда только для того, чтобы послушать настоящий **волчий вой** (такие туры проходят в Центрально-Лесном заповеднике), но их на все наши парки не хватает.* [Борис Жуков.

Человек не ходит как хозяин // «Знание-сила», 2014]

‘Det finnes, selvfølgelig, amatører som er klare for å dra hvor som helst kun for å høre et ekte ulvehyl (slike turer foregår i det «sentrale skogreservatet»), men de vil ikke være nok for alle våre parker.’

Blant de 47% med overført betydning finne vi eksempler hvor det er snakk om det å hyle som en ulv, som i eksempel (2), hvor man beskriver et menneskes oppførsel gjennom en sammenligning med ulven, og ikke en faktisk beskrivelse av en ulv:

(2) *Всем был памятен «волчий вой» внешне успешного президента Академии Сергея Вавилова, когда убивали его знаменитого брата Николая.* [Сергей Чесноков. Леонид Витальевич Канторович: штрихи к портрету. Несколько юбилейных слов об авторе // «Вестник США», 2003.08.20]

‘Alle husket «ulvehylet» fra den tydeligvis suksessfulle Akadempresidenten Sergei Vavilov, da hans kjente bror Nikolai ble drept.’.

Blant eksemplene i denne databasen finne vi ulike eksempler på slik «konkurrerende» bruk, hvor det i noen tilfeller er snakk om ikke-overført betydning og i andre overført betydning, selv om adjektivet forekommer sammen med det samme substantivet. I tilfellene hvor det er snakk om overført betydning, spiller konteksten det er skrevet i, en meget sentral rolle for å forstå bruken. For å kunne forstå eksempel (2) må man også til en viss grad kunne forestille seg hvordan en ulv hyl, slik at man kan forstå hvorfor denne mannen hylte på samme måte.

I motsetning til å bruke egenskaper hos et dyr for å forklare et menneskes oppførsel, kan man også bruke kroppsdeler fra et dyr for å beskrive et menneske. I eksempel (3) benytter man forestillingen om hvordan en katt beveger seg på sine poter, for å forklare gangen til en jente, mens det i eksempel (4) er snakk om de faktiske hundepotene, igjen ved bruk av samme konstruksjon med adjektiv og substantiv. I kontekster som i eksempel (3) må det nevnes at man ikke vil brukt denne konstruksjonen for å beskrive hvordan en faktisk katt beveger seg. Dette har Alice Deignan undersøkt mer i detalj i engelsk, hvor bruken av dyremetaforer som oftest uttrykkes i form av et adjektiv eller verb, og kun brukes om mennesker og deres atferd (Deignan, 2005:153). I russisk ville man heller ikke beskrevet en katts bevegelser som «katteaktig», men man kan fint bruke dette adjektivet til å forklare hvordan et menneske beveger seg.

(3) *Казалось, она крадется на мягких кошачьих лапах из глубины пещеры, со дна колодца, от обезглавленных шаманов, стерегущих сокровища и сосуды с «вечной кровью».* [Вадим Бурлак. Хранители древних тайн (2001)]

‘Det så ut til at hun snek seg vekk fra dypet av grotten på bløte kattepoter, vekk fra bunnen av brønnen, fra halshuggede sjamaner som vokter skatter og beholdere med «evigvarende blod»’.

(4) *Мелкое существо позволяет себе прохаживаться между **собачьими лапами**, есть из их мисок, ловить своими цепкими лапами хвосты и уши псов, как будто эти предметы существуют специально и исключительно для кошачьей забавы.*

[Д. Зыков. Как кошка с собакой // «Наука и жизнь», 2008]

‘Et lite vesen tillater seg å rusle mellom hundepotene, spise fra skålene deres, fange halene og ørene med sine iherdige poter, som om disse gjenstandene spesifikt eksisterer utelukkende for moro skyld for en katt.’

Dyreadjektivene brukes ikke bare for å beskrive egenskaper hos mennesker, men de kan også gi navn til forskjellige menneskelagde ting, som på et eller annet vis kan ligne på en egenskap eller en kroppsdel fra det aktuelle dyret. I eksempel (5) har utseende til et «kuhorn» gitt navn til stengene som gir strøm til en elektrisk buss (Trolleybuss), fordi formen kan minne om et «kuhorn».

(5) *Дети ныли от восторга, наблюдая, как **коровьи рога** едва не касаются троллейбусных проводов.* [Евгений Велтистов. Победитель невозможного (1975)]

‘Barnene hylte av glede, mens de så på kuhornene som så vidt traff trolleybussens vaiere.’

I likhet med de tidligere eksemplene, brukes den samme konstruksjonen i ikke-overført betydning når det er snakk om faktiske kuhorn, slik som i eksempel (6):

(6) *В хлебах образовалась широкая дорожка, которая чем дальше — тем слабее различалась и за холмами пропала вместе со шляпами мужиков и с **коровьими рогами**.* [Юрий Петкевич. Возвращение на родину (2001)]

‘En bred sti formet seg i kornåkrene, som ble svakere jo lenger unna man kom, og forsvant bak fjellene sammen med menns hatter og kuenes horn.’

At de ulike adjektivene kan brukes både om de faktiske, ikke-overførte betydningene, og i overført betydning i forskjellige sammenhenger, betyr at det kan finnes muligheter for at disse adjektivene kan finne nye substantiver å knytte seg til, som en måte å overleve på.

Eksempelet med «kuhorn», hvor den overførte betydningen beskriver en gjenstand som er en relativt ny oppfinnelse, viser at det kan oppstå eller finnes opp andre ting som kan relateres til diverse dyreadjektiver, og dermed bidrar til bruken av j-adjektiver i fremtiden.

5.2.1 Stereotypier og kulturell forståelse

Med utgangspunkt i teorien om at metafor kan beskrives som at man bruker et ord fra et kildedomene for å beskrive noe i et måldomene, kan vi se litt nærmere på noen av adjektivene i databasen. I eksempel (7) ser vi at det er snakk om en ulveappetitt, men hvem er faktisk som har det, og hva vil det egentlig si?

(7) *Каратист, особенно растущий молодой организм, нуждается в питании и, как правило, у всех прекрасный волчий аппетит.* [Алексей Яшкин. Питание каратиста // «Боевое искусство планеты», 2003.10.18]

‘En som driver med karate, spesielt en voksende, ung organisme, trenger næring, og som regel, har de alle en vidunderlig ulveappetitt.’

I dette eksempelet ser det ut til at det er en «organisme», i form av en ung person som driver med karate, som har en ulveappetitt, men et ungt menneske kan i virkeligheten ikke spise som en ulv, fordi et lite menneske spiser helt andre ting, på helt andre måter og i helt andre mengder enn en ulv. Derfor må vi se hva som ligger i dette utsagnet, og hva vi forbinder med ulveappetitt i dagligspråk. Hvilke forestillinger om ulven er det som ligger under dette uttrykket? For det første spiser ulver, i motsetning til veldig mange mennesker, kun for å overleve, så når vi snakker om ulveappetitt, kan det tenkes at vi faktisk har tillagt ulven en menneskelig egenskap («matlyst»), selv om ulven i virkeligheten ikke spiser for den har lyst, men fordi den må.

For det andre kan det se ut til at oppfattelsen av hvordan en ulv er, er omtrent den samme i Norge og Russland, noe som heller ikke er helt uforventet, i og med at ulven lever fritt i store områder i begge land. For det tredje vil en ulv for mange assosieres som et rovdyr som går hardt til verks for å skaffe mat. Når dette dyret får tak i noe å spise, spiser den gjerne maten i full fart, og fyller magen, fordi den ikke vet hvor lenge det er til neste gang den får mat. Ut ifra disse antagelsene, kan det se ut til at det er nettopp denne oppførselen som man forbinder med en ulv, som overføres til det lille mennesket i eksempel (7) ved hjelp av adjektivet. Dersom man ikke har de samme kulturelle forutsetningene for tolkningen av hvordan en ulv oppfører seg, kan det være vanskelig å avgjøre hva *волчий аннемум* innebærer. I dette eksempelet må vi anta at det unge menneske spiser mye og fort, for å få så mye næring det kan slik at det vokser fort. Vi tar våre oppfatninger fra kildedomenet, som i dette tilfellet er ulvens oppførsel, og bruker terminologien fra

domenet for å beskrive det unge menneskets oppførsel, som i dette tilfellet er måldomenet.

Overført betydning i slike sammenhenger som dette innebærer mer enn en enkel sammenligning av to handlinger. Ikke bare vurderer vi hvordan et menneske spiser versus hvordan en ulv spiser, og overfører den enes overførsel til den andre, men vi bruker også våre egne forestillinger om hvordan er ulv er, og gir den menneskelige egenskaper. I dette tilfellet ser vi at relasjonen mellom kildedomenet og måldomenet er «toveis». På den ene siden tillegger vi menneskene egenskapene til ulven, men samtidig tillegger vi ulven menneskelige egenskaper.

5.3 Faste uttrykk: Idiomer og navn

Som nevnt innledningsvis har jeg også identifisert hvilke substantiv adjektivet står til, og dette er interessant å undersøke nærmere. I noen tilfeller ser det nemlig ut til at det har oppstått noen faste uttrykk, eller idiomer, som går igjen ofte. et idiom er ifølge Store Norske Leksikon (2020) «... Flerordige uttrykk som har en betydning som ikke kan utledes direkte av de enkelte ordene i uttrykket ...» (Store Norske Leksikon, 2020). Som eksempel bruker de uttrykket «å lese mellom linjene», hvor man helt fint kan forstå alle ordene i setningen, uten å forstå hva uttrykket betyr. Å lese mellom linjene betyr ikke bokstavelig talt at det er det du gjør, for i en tekst står det ingen bokstaver mellom linjene, men at du forstår hva som foregår i bakgrunnen eller hva som er underforstått uten at det faktisk står skrevet. Det spesielle med slike uttrykk er at betydningen av helheten ikke nødvendigvis er forutsigelig ut ifra betydningen til de enkelte ordene i seg selv. Dette kalles «ikke-komposisjonalt», og er blant annet relevant for å beskrive betydningen til norske sammensatte ord (Neset, 2019: 9). Idiomer for et slags nytt liv i språket, selv om noen av ordene kanskje ikke brukes på noen annen måte lenger. Men selvfølgelig er det ikke slik at bare fordi noen ord blir en del av et idiom blir de bevart i språket. Idiomet i seg selv kan bli irrelevant, det kan endre mening eller rett og slett forsvinne fra dagligtalen etter hvert som tiden går. i norsk juss finner vi idiomet «tort og svie», som kun overlever på denne plattformen, og ikke noen andre aspekter med det norske språket.

et eksempel på et slikt fast uttrykk som vi kjenner godt til på norsk, er 'bjørnetjeneste', eller *медвежья услуга* på russisk, som har 89 oppføringer i RNC. I min database av tilfeldige utvalgte eksempler finner vi hele åtte tilfeller av dette uttrykket. Både det norske og det russiske uttrykket har samme opphav, fra en fransk fabel om en bjørn som vil slå igjen en flue

som sitter på den sovende eierens ansikt med en stein, men bjørnen ender heller med å knuse skallen på eieren i stedet (Tvedt, 2021). Bjørnen mener det altså godt, men ender opp med å gjøre alt mye verre. Når man har denne historiske konteksten, forstår mange at når vi snakker om en bjørnetjeneste, så er det kanskje ikke en helt positiv affære. Ved å ta en titt på det norske Språkrådets nettsider, kan man se at det ser ut til at det er en tendens til at uttrykket dagligtalen begynner å endre meningen sin (Språkrådet, u.å.). Dagens unge er kanskje ikke kjent med historien bak uttrykket, og benytter seg heller av uttrykket for å beskrive en stor tjeneste, trolig assosiasjon med at en bamse- eller bjørneklem, er en stor klem. Det er ikke uvanlig å høre at yngre nordmenn spør hverandre om den ene parten kan gjøre en bjørnetjeneste for den andre, men dersom man faktisk snakket om den originale betydningen av bjørnetjeneste, vill man trolig ikke ha bedt noen om å gjøre det med hensikt. En slik endring kan være med på å la forskjellige uttrykk leve videre, og derfor vil det være interessant om en lignende endring er i ferd med å skje i russisk. Dette kan være interessant å undersøke i videre prosjekter.

Волчий билет 'ulvebillett' er et annet uttrykk på russisk som utmerker seg i datasettet. Historien bak dette uttrykket har det vært enklere å finne god informasjon om både i ordbøker og nettsider om språk som viser at uttrykket betyr å havne på en slags svarteliste, og noe som får negative konsekvenser for den det gjelder (Berkov, 2011:141). I det Russiske Imperiet var dette et tillegg i innenrikspasset som gav innehaveren et halvt års utsettelse før de skulle i eksil eller lignende, til å ordne opp i personlige anliggender (Wikislovar', 2016). I Sovjetunionen endret uttrykket mening til å bli et tillegg i skoledokumenter, som tilsa at skolen var fullført, men at studenten ikke fikk ta eksamen på grunn av dårlige studier, eller dårlig oppførsel, noe som ville påvirke en senere karriere.

Uttrykket ser også ut til å kunne brukes i dag, men da som ulike tillegg til offentlig dokumentasjon av privatpersoner som vil påvirke dem negativt på et eller annet vis. Et eksempel hentet fra RNC, eksempel (8), hvor det ser ut til at en person som involverer seg i islamistiske handlinger, får en «ulvebillett» tillagt sitt navn resten av livet, noe som trolig ikke vil påvirke denne personen positivt.

(8) *По словам правозащитников, человек, который хоть раз попался на «исламской деятельности», получает **волчий билет** на всю жизнь.* [Сергей Долмов. Ислам против ислама // «Эксперт», 2013]

‘Ifølge menneskerettighetsforkjempere, vil en person som minst en gang har vært involvert i «islamistiske handlinger» motta en ulvebillett for livet.’

Волчий билет er et eksempel på et fast uttrykk som foreløpig har overlevd ved at betydningen har endret seg, eller tilpasset seg ettersom tiden går, hvor uttrykket kan fortsette å være relevant selv om den opprinnelige betydningen ikke er like aktuell lenger.

Noen faste uttrykk oppstår også fordi de blir tatt opp som tekniske faguttrykk, slik som sykdommene *коровье бешенство* ‘kugalskap’, eller *кошачья двуустка* ‘katteleverparasitt’, eller via titler på kjente verk, slik som *Собаачье сердце* ‘Et hundehjerte’ av Mikhail Bulgakov.

Dannelsen av stedsnavn kan også være interessant å se på, i og med at det finnes forskjellige grunner til at steder får de navnene de får. Stedsnavn minner om idiomer ettersom de er faste forbindelser der det ikke alltid er opplagt hva som er bakgrunnen for navnet. Kommer navnet *Медвежий остров* ‘Bjørnøya’ i eksempel (9) fra øyas utseende, bestanden av bjørn, eller av helt andre grunner?

(9) *Здесь, на Медвежьем острове, был последний вольный приют польской аристократки.* [Эдвард Радзинский. Лжедмитрий (1999)]

‘Her på Bjørnøya var det siste frie tilfluktstedet for en polsk aristokrat.’

Det viser seg at Bjørnøya fikk navnet sitt av Willem Barents, som oppdaget øya i 1596 (Norsk Polarinstitut, 2018). Ekspedisjonen hadde truffet på en bjørn da de oppdaget øya.

Eller som i eksempel (10), hvor det viser seg at denne plassen har fått navnet sitt fordi det tidligere var en høgård her.

(10) *Мы пошли с ним на Собачью площадку, где тогда размещались школа и училище Гнесиных.* [И. К. Архипова. Музыка жизни (1996)]

‘Vi dro med han til Hundeplassen, hvor Gnesins skole og mellomskole da var lokalisert.’

Disse navnene hjelper j-adjektivene å overleve, men mest som en slags «museumsgjenstand». De finnes i språket, men navnene ligger fast, og de utvikler seg ikke i noen særlig grad. For at j-adjektivene skal være levedyktige, kreves det en større grad av produktivitet, altså om det kan dannes nye adjektiver av andre ord, som jeg var ikke på i kapittel 2.

5.4 Konklusjon

Vinogradovs teori om at j-adjektiver ikke har fremtidsutsikter, ser ikke helt ut til å stemme ut ifra undersøkelsene som er gjort i dette kapitlet. Selv om det spesielt er en måte denne typen adjektiver kan overleve på, nemlig faste uttrykk, så kan det nok ikke beskrives som en måte å blomstre på. Det finnes mange eksempler på bruk av disse adjektivene som er like aktuelle i dag, og det er derfor godt nytt for deres overlevelse. Om å holde seg fast til kulturell tilhørighet, være del av stedsnavn eller andre faste uttrykk, eller brukes som et middel for å beskrive menneskelige kvaliteter, er alle gode måter å bli værende i språket på. Overført betydning spiller da en sentral rolle i disse adjektivenes overlevelse, og så lenge disse verktøyene brukes i språket, har de en sjanse, siden dagligdagse hendelser trolig vil fortsette å gi oss assosiasjoner til dyr, om det så er en kvinnes øyne som minner oss om en katt, eller en oppfinnelse som ligner på en del av en ku eller en liten gutt som spiser som en glupsk ulv.

Adjektivene viser seg ikke i denne undersøkelsen som noen spesielt produktive ord, siden måten de overlever på er gjennom delvis gamle, stivnete uttrykk som på ulike måter videreføres i språket. De faste uttrykkene hjelper j-adjektivene til å overleve, men ikke til å utvikle seg videre og blomstre i språket.

6 Konklusjon

I denne oppgaven har jeg analysert russiske adjektiver med -j-suffiks, slik som for eksempel *лисий* 'reve-', *собачий* 'hunde-' og *коровий* 'ku-'. Disse kaller jeg «j-adjektiver».

Det grunnleggende spørsmålet for denne analysen var å finne ut om j-adjektivenes muligheter for overlevelse i det moderne russiske språket. Vil j-adjektivene overleve? For å finne ut dette har jeg sett nærmere på følgende spørsmål:

Hvordan brukes j-adjektiver?

J-adjektivene tilhører i stor grad dyresfæren, men mange av dem er også utenfor denne. De er dannet av ord for ulike typer mennesker, deres beskjeftigelser, og overnaturlige vesener. Det mest brukte j-adjektivet er *третий* 'tredje', men det tilhører ingen av sfærene. J-adjektivene har rot i livet i Nord-Europa, dyrene som lever det, det religiøse livet og yrker som har dominert i området. De lavfrekvente ordene er noe gammeldagse og lite aktuelle i dag, mens de høyfrekvente ordene kanskje er mer «dagligdagse». At det er ganske mange j-adjektiver, at de utgjør veldefinerte kategorier (dyr, menneske og overnaturlige vesener), og at det er en del j-adjektiver som har høy tekstfrekvens, tyder på at j-adjektivene klarer seg bra i moderne russisk.

Hvordan konkurrerer j-adjektivene med andre adjektiver med forskjellige suffikser?

J-adjektivene og konkurrerende suffiks har til dels siden egne nisjer. Undersøkelsen av de tre adjektivparene *рыбий/рыбный* 'fiske-', *черепаший/черепаховый* 'skilpadde-' og *девичий/девический* 'jente-/pike-' tyder på at j-adjektivene helst brukes om «dyret som dyr», for eksempel om kroppsdeler. De konkurrerende suffiksene brukes helst om andre ting, for eksempel materialer laget av dyret. Det er riktignok noe overlapp, særlig for *девичий/девический*. Hovedtendensen er likevel at j-adjektivene har utviklet sine egne bruksområder der de er beskyttet fra konkurranse med adjektiv med andre suffiks. Dette tolker jeg dithen at j-adjektivene har gode muligheter for å overleve i det russiske språket.

Hvordan konkurrerer j-adjektivene med genitiv-konstruksjon?

Det er en stor del overlapping mellom de tre konstruksjonene genitiv singularis, genitiv pluralis og j-adjektiv. Faktorene individualitet, attributt og abstrakt bruk ser ikke ut til å ha så mye å si for valget av konstruksjon. Det finnes tilfeller der kun genitiv er mulig, men de står

ikke i veien for j-adjektiv. J-adjektivene er godt representert, og kan brukes i mange kontekster. I motsetning til konkurransen med adjektiv med andre suffiks viser konkurransen med genitiv at det er stor grad av overlapping mellom j-adjektiv og genitiv-konstruksjoner. Her har altså j-adjektivene ikke utviklet egne bruksområder der de er beskyttet mot konkurranse. Men likevel ser det ut til at j-adjektivene klarer seg bra i konkurransen, ettersom de er minst like hyppig brukt som genitiv-konstruksjonene. Det er i alle fall ikke i mitt materiale noen indikasjoner på at j-adjektivene er på vei ut. Min undersøkelse tyder tvert imot på at de er «liv laga».

Hvordan spiller overført betydning, og faste uttrykk en rolle for deres overlevelse?

I kapittel 5 undersøkte jeg metaforisk og metonymisk bruk, og jeg så nærmere på j-adjektivene i faste uttrykk og navn. Når adjektivene forekommer i overført betydning (metafor eller metonymi), brukes de ofte i faste uttrykk. Slike uttrykk, som ofte brukes lenge i språket, også etter at det ikke lenger er klart for språkbrukerne hva uttrykkene egentlig betyr, vitner om at j-adjektivene er godt etablerte i det russiske språket. Men samtidig kan stivnede faste uttrykk opptre litt som «museumsgjenstander» i språket. De gir ikke j-adjektivene så mange utviklingsmuligheter. Enkelt sagt hjelper faste uttrykk j-adjektivene til å overleve, men ikke til å blomstre.

I lys av disse funnene, kan jeg ikke si meg helt enig med Vinogradov om at disse adjektivene ikke har fremtidsutsikter. Selv om de ikke viser seg å være spesielt produktive, finnes det fortsatt mange tilfeller der det vil være mulig å bruke j-adjektiver. I konkurransen med andre adjektiver har de funnet sin egen nisje og de står seg godt i konkurransen med genitiv-konstruksjoner, og j-adjektivene holder stand i faste uttrykk. Alt i alt tyder mine undersøkelser på at j-adjektivene har gode fremtidsutsikter, og jeg har ikke funnet indikasjoner på at vi må belage oss på å ta farvel med dem med det første.

For videre forskning ville det være interessant å undersøke om j-adjektiver brukes i noen form for slang eller ungdommelig språk, eller om de blir sett på som «gammeldagse». Det kunne også være interessant å følge med på om det vil dannes flere j-adjektiver av substantiver for overnaturlige vesener, etter hvert som disse blir integrert i skjønnlitteraturen og fester seg i språket slik drager og havfruer har gjort.

Referanseliste

Bøker og artikler:

Atkins, B. S., & Rundell M. (2008). *The Oxford guide to practical lexicography*. Oxford University Press

Barðdal, J. (2006, October). Predicting the productivity of argument structure constructions. In *Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* (Vol. 32, No. 1, pp. 467-478).

Berkov, Valerij (2011). *Stor russisk-norsk ordbok* (3. utg.) Oslo: Aschehoug og Gyldendal

Deignan, Alice (2005). *Metaphor and corpus linguistics* (Vol. 6) J. Benjamins Publishing

Firth, J. R. (1957). A synopsis of linguistic theory, 1930-1955. *Studies in linguistic analysis*.

Janda, Laura A. & Steven J. Clancy (2002). *The Case Book for Russian*. Bloomington, IN: Slavica Publishers

King, B. M. & E. Minium (2008) *Statistical Reasoning in the Behavioral Sciences*. Hoboken, NJ: John Wiley and Sons.

Lakoff, George (1987). *Women, fire, and dangerous things: what categories reveal about the mind*. Chicago, IL: University of Chicago Press

Lakoff, George (1993). *The contemporary theory of metaphor*. I A. Ortony (red.), *Metaphor and thought* (s. 202-251). Cambridge University Press

Lakoff, George & Mark Johnson (1980). *Metaphors we live by*. Chicago, IL: University of Chicago

Langacker, R. W. (2008) *Cognitive grammar: A basic introduction*. New York: Oxford University Press

Mathiassen, Terje (2013) *Russisk grammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget

Neset, Tore (2019) Morphology in Cognitive Linguistics. I *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*.

- Peirsman, Y., & Geeraerts, D. (2006). Metonymy as a prototypical category. I *Cognitive linguistics*, Vol. 17 (3).
- Radden, Günter & Zoltán Kövecses (1999). Towards a theory of metonymy. *Metonymy in language and thought*, 4, 17-60.
- Rosch, Eleanor et al. (1976). Basic objects in natural categories. *Cognitive Psychology*, 8, 382-439.
- Rosch, E. (1978). Principles of categorization. In E. Rosch & B. Lloyd (Eds.), *Cognition and categorization* (pp. 27-48). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Timberlake, Alan (2004) *A Reference Grammar of Russian*. Cambridge: Cambridge
- Townsend, Charles E. (1975) *Russian Word-Formation*. Ohio: Slavica Publishers, Inc.
- Vinogradov, Viktor V. (1947). *Russkii iazyk: grammaticheskoe uchenie o slove*. Moskva: Gosudarstvennoe Uchebno-Pedagogicheskoe Izdatelstvo Ministerstva Prosveshteniia RSFSR.
- Wade, Terence (2011) *A Comprehensive Russian Grammar*. 3. utg. Oxford: Wiley-Blackwell
- Šmeleva, Tatjana V. (2008) Притяжательные прилагательные: почему не сбывается виноградский прогноз? *Инструментарий русистики: корпусные подходы (Slavica Helsingiensia, 34)*. Helsinki, 358-371.
- Švedova et al. (1980) *Russkaja grammatika*. Moskva: Nauka
- Зализняк, А. А (1977). *Грамматический словарь русского языка. Словоизменение*. Москва
- Исаченко, А.В. (2003) *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким. Морфология. Часть 1, 2*. Москва: Языки славянской культуры

R-packages:

David Meyer, Achim Zeileis, and Kurt Hornik (2020). vcd: Visualizing Categorical Data. R package version 1.4-8.

Kilder fra internett:

Barth, Edvard Kaurin: *fasan* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet fra <https://snl.no/fasan>

CoCoCo, Collocations, Colligations, and Corpora. URL: [CoCoCo: Collocations, Colligations, and Corpora \(cosyco.ru\)](http://cosyco.ru)

Idiom i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 27. april 2020 fra <https://snl.no/idiom>

Kustova, G. I. (2018) Прилагательное. Русская корпусная грамматика. Hentet fra: [Прилагательное | Русская грамматика \(rusgram.ru\)](http://rusgram.ru)

Norsk polarinstitutt (2018) *Bjørnøya*. Hentet 24. april 2021 fra [Bjørnøya – Norsk Polarinstitutt \(npolar.no\)](http://npolar.no)

RNC, The Russian National Corpus, 2003-2020, URL: www.ruscorpora.ru

Shavrina T., Shapovalova O. (2017) TO THE METHODOLOGY OF CORPUS CONSTRUCTION FOR MACHINE LEARNING: «TAIGA» SYNTAX TREE CORPUS AND PARSER. in proc. of “CORPORA2017”, international conference , Saint-Petersbourg,

Språkrådet, u.å. *Svardatabasen*. Hentet 14. april 2020 fra <https://www.sprakradet.no/svardatabase/sporsmal-og-svar/bjornetjeneste/>

Tranøy, Knut Erik (2021) antroposentrisk i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet fra <https://snl.no/antroposentrisk>

Tvedt, Hans Andreas: *bjørnetjeneste* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 22. april 2021 fra: <https://snl.no/bj%C3%B8rnetjeneste>

Vikislovar (2020). *бирюк*. Hentet fra: [бирюк — Викисловарь \(wiktionary.org\)](http://wiktionary.org)

Vikislovar' (2016) *Волчий билет*. Hentet 14. april 2020 fra https://ru.wiktionary.org/wiki/волчий_билет

7королевств (2005-2021) *Грифонье гнездо*. Hentet fra: [Грифонье Гнездо | Энциклопедия Песни Льда и Пламени \(7kingdoms.ru\)](http://7kingdoms.ru)

